№ 251 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 11 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ — 1910 — ԵՐԵՍՈՒՆ-ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ — ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 11 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ № 251

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. Կէս տարվանը 6 րուբլի. Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ. Թերթիկում գրված են խմբագրատան...
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Сергіевская ул., № 5.
Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Խմբագրատան տելեֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզուով.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.
Խմբագրատան տելեֆոն № 253.

ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄՇԱԿ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

ԱՌԱՋԻԿԱՅ 1911 ԹՈՒԱԿԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

(39-ՐԴ ՏԱՐԻ)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆԸ. «Մշակի» տարեկան գինն 10 րուբլի է, 11 ամսվանը 9 ր., 10 ամսվանը 9 ր., 9 ամսվանը 8 ր., 8 ամսվանը 7 ր., 7 և 6 ամսվանը 6 ր., 5 ամսվանը 5 ր., 4 ամսվանը 4 ր., 3 ամսվանը 3 ր., 2 ամսվանը 2 ր., 1 ամսվանը 80 կ. և 20 կ. պոստի ծախք։

Ամերիկայի բաժանորդները պիտի վճարեն տարեկան 6 դոլլար. Ուրիշ բաժանորդները 32 ֆրանկ. Գաւառական բաժանորդները 10 րուբլի. Թիւրքիայի բաժանորդները 120 ղրուշ։

Հասցէները փոխելու համար պէտք է ուղարկել ... 40 կոպ. ...

Ի նկատի ունենալով, որ ... բաժանորդներին, ուստի խնդրվում է բաժանորդներից ... դիմել՝ գրելով հասցէները պարզ և ճշգրիտ։

Հին բաժանորդներից խնդրվում է կպցնել փոխադր. բլանկի վրա նախկին տպագրված հասցէն իր վրա ունեցած համարով։

Մեր հասցէն. ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ». Արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal «MSCHAK».

ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

Հինգշաբթի, նոյեմբերի 11-ին Կովկասեան Կայսերական Գիւղատնտեսական Ընկերութեան դահլիճում կայանալու է

ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՅ ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆԱՅՆԱԳՈՐԾ. ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

1. Մեղուների որդնացաւը Անդրկովկասում,—զեկուցումն Անդ. Բարխուդարեանի։
2. Կռիւ «որդնացաւի» դէմ,—զեկուցումն Գորբաչեվի։
3. Որդնացաւը Ռուսաստանում,—հաղորդագրութիւն Ալ. Քալանթարի։

Սկիզբը երեկ. ժամը 7-ին։ Կարող են ներկայ լինել նաև հիւրեր։ առ. (ա.օ.) 1259. 2—2

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

Մեր գաւառական բաժանորդներին ուղարկում ենք ներկայ պօստով փոխադրական բլանկներ նոր ստորագրութեան համար։

Խմբագրութիւնը յիշեցնում է ստորագրվել ցանկացողներին վաղօրօք յայտնել իրանց հասցէները, որպէսզի հնարաւոր լինի ժամանակին տպագրել նրանց։ Իւրաքանչիւր տարի բաժանորդների մի մեծ թիւ ուղարկում է հասցէները շատ ուշ, և մենք անկարող ենք լինում ժամանակին հասցնել «Մշակի» համարները բաժանորդներին։

Մանաւանդ դժուար է լինում հասցէների տպագրութիւնը դեկտեմբեր ամսում, երբ բազմաթիւ տօների պատճառով տպարանները կանոնաւոր չեն գործում։

Մենք մի քանի անգամ մատնացոյց ենք եղել այս հանգամանքի վրա և ներկայումս յիշեցնելով այդ մասին կամենում ենք յուսալ, որ մեր ապագայ բաժանորդները աչքի առաջ կունենան նրան և կը դիւրացնեն խմբագրութեան գործը։

ԱՆՄԱՀ ՀՈԳԻՆ

Իր փայփայած ծննդավայր Եասնայա-Պօլեանայում գերեզման իջեցվեց և թաղվեց Լէվ Տօլստոյը՝ մարդկութեան ստղերից մէկը։

Լէվ Տօլստոյի բոլոր քարոզների և վարդապետութեան հիմքում դրված է մարդու բարոյական կատարելագործութիւնը։

Տօլստոյը չէր հաւատում, որ մի հասարակութիւն և մի ժողովուրդ զօրեղ լինի առանց ներքին բարոյական ոյժի։ Եթէ չը կայ հոգեկան էութիւնը և կորել է բարոյական կորովը, այն ժամանակ այդ ժողովրդին չեն օգնի ոչ քաղաքական այս ու այն դիրքը, ոչ վարչական այս ու այն կարգը և ոչ մի հիմնարկութիւն, որքան և գրաւիչ լինի նա ըստ երևոյթին։

Ներքին բարոյական կատարելութիւն—ահա այն հիմնական պահանջը, որ դնում էր Տօլստոյը մարդկանց առաջ։

Միևնոյն ժամանակ նա գիտէր, որ միայն ազատ աշխատանքը կարող է բարձրացնել մարդուն և հաշտեցնել նրան իր նմանների հետ։ Ուստի՝ նա բորդ հիմնական տենչը, որ նա ընդգծում էր տարիների ընթացքում, և ինքն էլ որքան կարող էր՝ դառնում էր գիւղական աշխատաւոր։

Մեծ հաւատ ունենալով դէպի բարոյական գաղափարների զօրութիւնը, դէպի մարդկային ոգու վեհութիւնը և դէպի հասարակական ու անհատական խղճմտանքի անմահութիւնը, նա համոզված էր, որ միայն այդ հոգեկան գործօններն են արմատական դեր կատարում աշխարհաշինութեան մէջ։ Ուստի նա համարձակ կերպով մերժում էր չարով չարին դիմադրելու սկզբունքը, համարելով այդպիսի գործողութեան արդիւնքը չնչին և անհիմն։

Համակված՝ մարդկային ոգու անդադար կատարելութեան գաղափարով, Տօլստոյը սփռում էր իր փիլիսոփայական և բարոյագիտական տեսութեան առաջ այնպիսի ընդարձակ հօրիզոններ, որտեղ նսեմանում էին քաղաքական և վարչական զանազան ծրագիրները իրանց խոստումներով՝ յեղաշրջելու կեանքը այս կամ այն արտաքին փոփոխութեամբ։

Տօլստոյի տենչերը և գաղափարները խոր արձագանք գտան մարդկային մտածողութեան և զգացմունքների մէջ։

Ոչ միայն հայրենիքը և իր ցեղակից ռուս մարդը, այլ և հեռաւոր երկիրներ ու օտար մարդիկ երբ ծանօթանում էին վեհագոյն այն ձգտումների հետ, որոնց քարոզիչն էր Տօլստոյը, լցվում էին խորին երախտագիտական զգացմունքով դէպի գաղափարական այդ մեծ վարդապետը։

Եւ յիրաւի՝ թանգագին մի աւանդ է այն բարոյական հարստութիւնը, որ թողնում է Տօլստոյը մարդկութեան—անհուն սէր և ձգտում դէպի անսպառ հոգեկան կատարելութիւն և անձնուէր մարդասիրական զգացմունքներ դէպի իր մերձաւորները։

Մեծ է այդ աւանդը։

Եթէ մենք համաձայն չենք Տօլստոյի այն բացասական վերաբերմունքին, որ նա ունի դէպի քաղաքական, իրաւական, վարչական և հասարակագիտական գործօնները, դա դեռ չէ նսեմացնում նրա առաքելական քարոզի հեղինակաւոր կոչերի նշանակութիւնը մարդկային ինքնակատարելութեան, բարոյական մաքրութեան և անսահման մարդասիրութեան համար։

Եւ գերեզման իջած Լէվ Տօլստոյը ապրում է մարդկութեան մէջ նոյնպէս կենդանի, ինչպէս և իր աշխարհային կենդանի ժամանակ։

Ա. Քալանթար

ԼԷՎ ՏՕԼՍՏՈՅԻ ԹԱՂՈՒՄԸ

Զասէկա, 9 նոյեմբերի

Առաւօտեան ժամը 8-ին գնացքը Տօլստոյի մարմնի հետ հասաւ Զասէկա և հանդիպեց բազմաթիւ ժողովրդի։ Սգագնացքից դագաղը իջեցրին հան-

և ամբողջ 3 վերստ ճանապարհը տարան ուսերի վրա։ Առջևից գնում էին գիւղացիները, որոնք տանում էին սպիտակ սաւան՝ մակագրութեամբ. «Լէվ Նիկօլայեվիչ. քո բարի յիշատակը չի մեռնի մեր՝ որբացած գիւղացիներիս մէջ»։ Ուսանողական երկու երգեցիկ խմբեր հերթով երգում էին «Յաւերժ յիշատակ»։ Պսակները տանում էին 4 սայլակներով։ Առաւ. ժամը 11-ին սգերթը հասաւ Եասնայա-Պօլեանա։ Դագաղը բաց էր և դրված էր հանգուցեալի առանձնասենեակում։ Բազմաթիւ մարդիկ ցանկանում էին վերջին մնաս բարեւ ասել հանգուցեալին։ Աջինը եկան Եասնայա-Պօլեանայի գիւղացիները։ Մինչև ժամը 3-ը շարունակվում էր մարդկանց ներս ու դուրս անելը, որից յետոյ դագաղը դուրս բերվեց հանգուցեալի որդիների, գիւղացիների և ուսանողների ձեռքով։

Տնակը շրջապատող բոլոր ժողովուրդը ծունկ չոքեց և երգեց «Յաւերժ յիշատակ»։ Գերեզմանը փորված է այսպէս կոչված «Ստարիյ Զակազ» տեղում, Աֆօնինեան ծառաստանի մօտ, որտեղ գնալու համար պէտք է անցնել մրգի այգու միջով։ Առաջից գնում էին պատգամաւորութիւնները և երգեցիկ խումբը, յետոյ տանում էին պսակները. դագաղին հետևում էին կոմսուհի Տօլստոյը, ազգականները և մերձաւորները։ Շուրջը կազմվեց կենդանի շղթայ։ Կարգը օրինակելի էր։

Գերեզմանը շրջապատված էր 9 կազինններով։ Փորել էին գիւղացիները։ Սգերթը մօտեցաւ նրան ժամը 3-ին։ Դագաղը գերեզման իջեցնելիս ամբոխը ամբողջ ժամանակ ծնկաչոք էր և երգում էր «Յաւերժ յիշատակ»։ Կէս ժամ յետոյ բարձրացաւ թարմ թումբ ամբողջովին պսակներով ծածկված։ Ճառեր չեղան։ Կէսօրվայ ժամը $4^1/_2$-ին ամեն ինչ վերջացաւ։

(Հ. Գ.)

ԼԷՎ ՏՕԼՍՏՈՅԻ ՄԱՀՎԱՆ ՇՈՒՐՋԸ

(Սեփական թղթակցից)

Պետերբուրգ, 9 նոյեմբերի

Հազարաւոր ուսանողներ և ինտելիգենտներ, Տօլստոյի յիշատակին հայոց եկեղեցում հոգեհանգիստ կատարելուց յետոյ, դեմօնստրատիվ կերպով սկսեցին շարժվել Նէվսկի պրօսպէկտով։

Ոստիկանութիւնը ցրեց նրանց։ Քսան րոպէից յետոյ կեանքն իր բնական ընթացքի մէջ մտաւ։

Ալեան

Պետերբուրգ, 9 նոյեմբերի

Տօլստոյի յիշատակին հոգեհանգիստ կատարվեց հայոց եկեղեցում, որտեղից ժողոված ուսանողները մտադրվեցին ցոյցով անցնել Նէվսկի պրօսպէկտով, բայց ցրվեցին ոստիկանութեան ձեռքով։ (Հ. Գ.)

Աստապովօ, 9 նոյեմբերի

Ռեազան-Ուրալ երկաթուղագծի վարչութիւնը գծի կառավարչին թոյլ տուեց մաքրել կենողներից այն տնակը, որի մէջ մեռաւ Տօլստոյը։ Տնակի մէջ հաստատելու են թանգարան։ Երկաթուղու վարչութիւնը տնակի վրա կպցրեց՝ մի տախտակ մակագրութեամբ. «Նոյեմբերի 7-ին այստեղ մեռաւ Լէվ Նիկօլայեվիչ Տօլստոյը»։ (Հ. Գ)

Խարկով, 9 նոյեմբերի

Համալսարանի և տեխնոլոգիական ինստիտուտի ուսանողները փորձեցին ցոյց կազմել, բայց ցրվեցին ոստիկանութիւնից։ (Հ. Գ.)

Պետերբուրգ, 9 նոյեմբերի

Զանազան քաղաքներից հաղորդում են, որ Տօլստոյի մահվան առիթով քաղաքային դումաները ի նշան սգի փակել են հերթական նիստերը և ցաւակցական հեռագիրներ են ուղարկել հանգուցեալի ընտանիքին։ Մի քանի տեղ որոշել են դպրոցներ բանալ հանգուցեալի անունով։ (Հ. Գ.)

Կ. Պօլիս, 9 նոյեմբերի

Բոլոր լրագիրները յօդուածներ են նուիրել Տօլստոյին, ողբալով համաշխարհային հանճարի կորուստը։ (Հ. Գ.)

Վաշինգտօն, 9 նոյեմբերի

Տօլստոյի թաղման օրը գրախանութները փակ են։ Զանազան լուսաւորչական և կրթական հաստատութիւններում տեղի ունեցան ժողովներ հանգուցեալի յիշատակին։ Բարձր կրթական հաստատութիւնները փակ են։ Մի քանի փողոցներում և հրապարակների վրա փորձեր եղան ցոյցերի, սակայն ոստիկանութիւնը արգելք հանդիսացաւ։ (Հ. Գ.)

Պրագա, 9 նոյեմբերի

Ի նշան ազգային սգի քաղաքային տան վրա ծածանվում է սև դրօշակ։ Քաղաքային խորհուրդը Տօլստոյի ընտանիքին ուղարկեց ցաւակցական հեռագիր սլաւօն մեծ փիլիսոփայի մահվան առիթով, որի անունը յաւիտեան յիշվելու է երախտագիտութեամբ կուլտուրայի պատմութեան մէջ։ (Հ. Գ.)

Լ. Ն. Տօլստոյի մահվան առիթով Թիֆլիսի զանազան ազգային և հասարակական հիմնարկութիւնների ու հաստատութիւնների, ինչպէս նաև խմբագրութիւնների կողմից ուղարկվում են ցաւակցական հեռագիրներ։ Թիֆլիսի քաղ. վարչութիւնը «Рус. Вѣд.» լրագրի խմբագրութեանը ուղարկեց այս հեռագիրը. «Թիֆլիսի հասարակական քաղաքային ինքնավարութիւնը հանգուցեալ Լէվ Նիկօլայեվիչի ընտանիքին յայտնում է խորին ցաւակցութեան զգացմունքներ պօէզիայի հանճարի, մաքի տիտանի և Ռուսաստանի ու հանուր մարդկութեան պարծանքի մահվան առիթով։ Հանգուցեալի յիշատակը դուման յարգեց ոտքի կանգնելով։ Նիստը ի նշան սգի փակվեց։ Քաղաքագլխի պաշտօնակատար՝ Ա. Խատիսեան»։

Վրաց «Գանաթլեբա» (Լուսաւորութիւն) Ընկ. վարչութիւնը իր վերջին նիստում որոշեց Տօլստոյի մահվան առիթով ցաւակցական հեռագիր ուղարկել հանգուցեալի ընտանիքին։

ԹԻՖԼ. ՔԱՂԱՔԱԳԼՈՒԽ ԱԼ. ԽԱՏԻՍԵԱՆԻ ՃԱՌԸ Լ. ՏՕԼՍՏՈՅԻ ՄԱՀՎԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

(Արտասանված դումայի նիստում նոյեմբ. 9-ին)

«Պարոնայք ձայնաւորներ.

«Ձեզ բոլորիդ, ի հարկէ, յայտնի է, որ երէկ, առաւօտեան ժամը 6-ին, մի խուլ կայարանում, անապատի մէջ վախճանվեց ռուսական երկրի ամենամեծ գրող Լէվ Նիկօլայեվիչ Տօլստոյը։ Անգին գեղարուեստական հանճարը, միացած՝ կեանքի նկարագրութեան զուտ էպիքական բնաւորութեան հետ, լայն հօրիզօնների անըրկելի տարածութեան և մարդկային միջավայրի անհամար տիպերի հետ ստեղծեց Տօլստոյից ոչ միայն ռուսական գրականութեան, այլ և հանուր ընթերցող, մտածող և կուլտուրական մարդկութեան պարծանքը։

«Տօլստոյն ամենից առաջ էպիքական գրող է, որ նկարագրում է կեանքը իր բովանդակ ծաւալով, իր բոլոր մեծ ու մանր գործերով, իրականութեան հակասներով և թշուառներով։ Հանգուցեալ գրողի անսովոր ժողովրդականութիւնը, այն խորագոյն յարգանքը, որով շրջապատում էր նրա անունը ամբողջ ընթերցող աշխարհը, արտայայտվեց նրանում, որ չը կայ երկրիս վրա մի լեզու, որով թարգմանված չը լինեն Տօլստոյի գրուածքները։ Դեռ վերջերս, երկու տարի առաջ, Տօլստոյի ծննդեան 80-ամեայ յոբելեանի առիթով աշխարհի բոլոր կողմերից ուղարկվեցին ջերմ ողջոյններ։ Հանուր աշխարհը Տօլստոյին ճանաչում էր որպէս գրականութեան տիտանի, և միակ մարդը, որ ժխտում էր նրա ստեղծագործութիւնների գեղարուեստական նշանակութիւնը և նրանց նշանակութիւնը հասարակութեան համար ինքը Լէվ Տօլստոյն էր։ Նրա համար, որպէսզի հասկանալի լինի ստեղծագործողի և իր գրուածքների քննադատի այդ ապշեցուցիչ հակասութեան իմաստը, պէտք է, թէև ամենաընդհանուր գծերով, հետևել նրա գեղարուեստական մտքի և գրական ստեղծագործութեան զարգացմանը»։

Ապա Խատիսեանը աշխատում է Տօլստոյի գրուածքներից օրինակներ բերելով պարզել իր վերոյիշեալ միտքը՝ բաժանելով գեղարուեստագէտ մտածողի ստեղծագործական գործունէութիւնը չորս շրջանների՝ նկարագրական-գեղարուեստական, եղբակացութիւնների շրջան, լիակատար հիասթափու-

«Ամատիս Թագաւորութիւնը մեր ներսումն է»։

Ապա իր ճառը հռետորը վերջացնում է այսպէս.

«Վիպասան Տօլստոյը պատկանում է ամբողջ աշխարհին և չը կայ երկու կարծիք մարդկութեանը թողած նրա գրական գանձի մասին։ Սակայն նրա անուան, կեանքի և վարդապետութեան շուրջը, առանձնապէս վերջին տարիներս, բորբոքվեց կարծիքների, հայեացքների և վարդապետութիւնների կռիւ։ Դեռ չը փակված գերեզմանի առաջ մենք չենք խօսի մեծ ծերունու կեանքի այդ լուրջ կողմերի մասին, աւելի լաւ է թող քննէ պատմութեան անկողմնապահ դատաստանը։

«Իսկ այժմ, վշտի ու ցաւի օրերում, խոնարհեցնենք մեր գլուխները ռուսական երկրի մեծ գրողի յիշատակի առաջ և ամբողջ Ռուսաստանի հետ միասին, որի յիշողութեան մէջ Տօլստոյը ապրելու է յաւիտեան, ողբանք աշխարհահռչակ գրողին»։

ՄԵՐ ԺԱՄԱՆԱԿԻ ՀՐԱՇՔԸ

«Որ ոչ առցէ զխաչ իւր և եկեսցէ զկնի իմ, չէ ինձ արժանի»։
Աւետարան.

I

Դարեր դարերի վրա դիզվեցին այն օրից՝ երբ մի խումբ ձկնորսներ թողին ձկները և, կամենալով այնուհետև մարդիկ որսալ, մագաղաթին յանձնեցին այն ամենը, ինչ որ տեսել, շօշափել ու լսել էին իրանց մեծ ուսուցչից։

Քրիստոնեայ եկեղեցին այսօր էլ դղրդեցնում է իր կամարներն այն մեծ աւետիսի ձայնով, որ առաջին անգամը հնչվեց Կափառնայումում Յիսուսի սիրած քաղաքում։

Դա մի սիրած աւետիս էր, որ «վերաբերում էր ոչ թլփատվածին, ոչ անթլփատին, ոչ ազատին, ոչ ծառային, այլ ուղղակի... մարդուն»։

Սակայն այսօր այդ ձայնը՝ էլ արձագանք չէ տալիս. տեղն ու տեղը խափանվում, խլանում է։

Ու այդ պատճառով, երբ, անապատում աղաղակող մունետիկի պէս, լոյս է ընկնում մեր օրերում մէկը, որ իր ձայնի բոլոր ոյժով, իր սրտի բոլոր կորովով ձգտում է իշխել մաքերի վրա, յիշեցնելով ներկայ մարդկութեանը մեծ ուսուցչի փրկարար վարդապետութիւնը, դա ուղղակի հրաշք է։

Բայց, երբ մտածում էք, որ այդ մէկը՝ երբէք չը շլացած իր ծագման բարձրութիւնից, իր խոշոր տաղանդի փայլից, իր մեծ էրուդիցիոնից, վերջապէս՝ իր փարթամ կեանքից, մանաւանդ թէ իր 48-ամեայ երջանիկ ամուսնութիւնից՝ այսօր երկու կեսագնդերի հիացման առարկան է դառել,—էլ խօսք չէք գտնում՝ նրան փառաբանելու համար։

Ինչու։

Որովհետև նրա ներկայութիւնը և այն փաստը, որ նա գոյութիւն ունի մեր ժամանակում, ուղղակի շշմեցնող են։

Այդ անսովոր մարդը «թողել է իր կինը, իր զաւակները, իր տունը, իր ամեն բանը, ինչ որ կարող է արգելք դառնալ երկինքը ժառանգելուն...

«Ոչ միայն այդքան։ Այլ միաժամանակ առել է իր խաչն ու գնում է իր Փրկչի ետևից»։

Իր ժամանակի նոյն իսկ մեծ մարդկանցից՝ ուսերով չափ բարձր կանգնած այդ ծղամարդն է... Լէվ Նիկօլայեվիչ Տօլստոյը։

II

Ի՞նչպէս է թողել իր բոլոր ունեցածը այս հասկացողութեան ամենալայն մաքով։

Տարիներ շարունակ որոճալով իր մէջ... փախուստի պլանը։

Պէտք է գիտենալ, որ 1904 թուականից միացել է Տօլստոյին մի բժիշկ, որ մեծ ընդունելութիւն էր վայելել իր հայրենիքում ու, հոգով-սրտով յարելով առաջինի գաղափարներին, բնակվում էր նրա հետ Եասնայա-Պօլեանայում (Տուլայի մօտ)։

Դա լոկ նրա անձնական բժիշկը չէր, այլ և շրջակայ բոլոր գիւղերի. ու ամենքին անում էր իր ծառայութիւնը, ի հարկէ, ձրիաբար։

Բայց թէ դա ինչ աստիճան տարված էր մեծ մտածողի գաղափարներից, երևում է հէնց այն հանգամանքից, որ երբ Տօլստոյը տկարանում էր նոյն իսկ թեթև, բժիշկն իրան կորցնում էր, չիմանալով ինչպէս օգնել։

Այդ բժիշկն է՝ դօկտոր Դուշան Պետրովիչ Մակովիցկի, մօտ 50 տարեկան։

Դրա մասին Տոլստոյն ասում է՝

— Եթէ բնութիւնը թոյլ տար, որ աշխարհում լինեն սուրբեր, Դուշան Պետրովիչն այդպիսիներից մէկը կը լինէր։

Հոկտեմբերի 28-ի գիշերվայ ժամ 3 ժամին, կոմսուհի Սոֆիա Անդրէեվնա Տոլստայան իր կողքի սենեակից, ուրեղ քնած էր Տոլստոյը, լսեց վերջինի սովորական ոտնաձայնը։ Անհանգիստ լինելով ամուսնի տկարութեան մասին, կոմսուհին մտաւ նրա սենեակը։

Տոլստոյը ման էր գալիս սենեակում, և կնոջ հարցին պատասխանեց, թէ սօդայի փոշի (порошокъ) է ընդունում։ Յետոյ խնդրեց, որ կինը գնայ քնի, ու ինքը փակեց դուռը։

Գիշերվայ 5 ժամին Եասնայա-Պոլեանայից հեռանալիս Տոլստոյը ոչ ոքի «Միաք բարև» չասաց։ Իսկ Սոֆիա Անդրէեվնայի հասցէով թողած նամակում սրտառուչ խօսքերով յայտնում է իր մեկնման մասին թէ իր կնոջ և թէ զաւակներին։

Նամակում աւելացնում է, թէ իր տան նիստ ու կացի այն պայմաններում, որոնք տրամագծօրէն հակառակ են իր քարոզած գաղափարներին, չէ կարող այլ ևս միալ այնտեղ։ «Իբրև ճշմարիտ քրիստոնեայ՝ կեանքիս վերջին օրերում հրաժարվում եմ այս աշխարհից»։

Նամակը վերջացնում է, խնդրելով չը փնտռել իրան, որովհետև, եթէ գտնեն էլ, նա այլ ևս վերադառնալու չէ։ Միաժամանակ խնդրում է ներել իրան՝ իր պատճառած նեղութեան համար. ու եթէ որևէ կողմով յանցաւոր է կնոջ առջևը, թող ների իրան։

Յետոյ հրամայում է կառապանին՝ լծել ձիերը։ Կառապան Ադրիանը անմիջապէս կատարում է անսպասելի հրամանը։

Եւ մեծ մարդն ու իր փոքրիկ պատճէնը ուղղվում են դէպի երկաթուղու Շչեկինօ կայարանը։ Առջևներից գնում էր պոստի ծառայ Ֆիլկան՝ լուսաւորելով ճանապարհը լապտերով։

Տոլստոյը վերցրել էր միայն հէնց առաջին կայարանի տոմսակ՝ Մոսկվա—Կուրսկի գծով։

Ինչու միայն հէնց առաջին կայարանի։

Որովհետև նրան քաջ յայտնի էր, որ «Յիսուսի աշակերտը չը պէտք է առնէր իր հետ ոչ պարկ, ոչ գաւազան, քանի որ մշակն արժանի է իր վարձին»։

Ցամենայն դէպս, նա դուրս էր գնացել գիւղից, պատահմամբ ունենալով գրպանում 38 ռուբլի։

Իսկ նրա աղջիկ Ալէքսանդրա Լվօվնան ծածկապէս դրել էր բժշկի գրպանը 200 ռ.։

Թէպէտ մեծ ուղևորը չէր կամեցել վերցնել որևէ բան, սակայն բժիշկը վերցրել էր և դեղօրայք։

Հասնելով Գորբաչէվօ կայարանը, մեր ճամբորդները վերցրին տոմսակ դէպի Կոզէլսկ։

Նրանք գնում էին բանւոր դասակարգի հետ՝ երրորդ կարգի մի կեղտոտ վագօնում, որ կպած էր ապրանքատար վագօնին։

Երեկոյեան 5 ժամին Տոլստոյը գնաց Օպտինա մենաստան-անապատը, ուրեղ նա եղել էր 17 տարի առաջ՝ անապատային կեանքն ուսումնասիրելու նպատակով։

— Միքայէլ,—ասաց նա վանահօրը,—երևի ձեզ հաճելի չէ իմ այցը։ Չէ որ եկեղեցին ինձ հանել է իր անդամների թւից։

— Մենք ուրախ ենք ամեն այցելուի գալով,—պատասխանեց վանահայրը։

Հետևեալ օրը, ժամը 4-ին, Տոլստոյը, բժիշկն ու մի նորեկ՝ ձի նստեցին, գնացին Շամարդինօ գիւղի վանքը, որ հեռու է Օպտինայից 12 վերստ։

Շամարդինօյի վանքում է գտնվում և Տոլստոյի քոյրը՝ կոյսերի թւում։

III

Տոլստոյի հեռանալուց յետոյ, Սոֆիա Անդրէեվնան, կարդալով նրա նամակը, խելագարի պէս վազել է դէպի լճակը, ոտքը սահել է ու ընկել ջուրը։ Նրան հանել են սառած ջրից. բայց նրա ջղայնութիւնն այնքան է սաստկացել, որ ամենևին ցուրտ չէ զգացել։ Վերջը բանն այնտեղն է հասել, որ զաւակները Մոսկվայից երեք բժիշկ են հրաւիրել։ Սակայն ուշք չը դարձնելով բժիշկների խորհրդին՝ չը յուզվելու մասին, պատասխանել է, թէ սովամահ կանի իրան։ Եւ, իրաւ, հինգ օր բան չուտելուց այն աստիճան թուլացել է, որ, նոյեմբերի 1-ին, ստիպված է եղել հաղորդվել։ Կոմսուհին երկիւղ է կրում, թէ չը լինի որ իր ամուսնուն նեղութիւն պատճառի այն հանգամանքը, որ նա ճանապարհորդում է առանց անցաթղթի։

Հոկտ. 31-ին Տոլստոյը հասաւ Աստապովօ կայարանը. բայց տկարութեան պատճառով ստիպվեց իջնել գնացքից և իջևանել կայարանի կառավարչի բնակարանում։

—

Կարծիքներ՝ Տոլստոյի հեռանալու մասին

Եասնայա-Պոլեանայից հեռանալու մասին զանազան գործողներ ու գրողներ ունեն այլ և այլ կարծիքներ։

Ասում են՝ Տոլստոյի վրա ազդել է անցեալ մարտ ամսին մեծ գրողի ստացած մի նամակը, որ գրել է հարաւային համալսարաններից մէկի մի ուսանող։

Դա ասել է՝ «տրամաբանական քայլը, որ անելու է Տոլստոյը, այն է, որ հեռանայ Եասնայա-Պոլեանայից և ուրիշներին տանի իր ընտրած ճանապարհով»։

Այդ նամակը Տոլստոյի վրա ունեցել է մեծ ազդեցութիւն։

Մի խումբ ռուս եպիսկոպոսների կարծիքը. «Կարող է պատահել որ Տոլստոյը խղճահարվում է՝ պրավօսլավ եկեղեցու կողմից մերժված լինելուն համար և սրտանց դիմում է վանքերը՝ գտնելու խղճի անդորրութիւն»։

Գրողների ու գիտնականների կարծիքներն էլ զանազան են։

Շպիլհագէնն ասում է. «Ես կանգնած եմ դժուար լուծելի մի հանելուկի առջև։ Ես, որ հասակակից եմ Տոլստոյին, կարծում եմ, թէ նա այդ քայլն արել է բօպէական տպաւորութեան տակ, որի համար չէ կարելի ենթարկել նրան պատասխանատւութեան։ Նրան ուղեկցող բժշկի արածը, որ թոյլ է տուել նրա հեռանալը, վրդովեցնող է։ Ասում են թէ՝ նրա հեռանալը մի ընկլամ է։ Բայց Տոլստոյն այն աստիճան ազնիւ է ու անբիծ, որ դժուար թէ կարելի լինէր թոյլ տալ նրա մասին այդպիսի կարծիք»։

Զուդերմանն.—«Կասկած չէ կարող լինել նրանում, որ Տոլստոյն այդ քայլն արել է մաքուր դրդմամբ»։

Ստրինդբերգ (Շւեդական յայտնի գրող).—«82 տարեկան հասակում, իր գործը մեծ հանճարով կատարելուց յետոյ, Տոլստոյը հնարաւոր համարեց հեռանալ անապատ։ Ես, 62 տարեկան հասակումս, պատրաստ եմ անել նոյնը, հէնց որ ունենամ դրա հնարաւորութիւնը»։

Պրօֆ. Բարցելլօտի (Հռոմի համալսարանի).—«Իբրև մտածող՝ Տոլստոյը շատ միստիք է. հէնց այդ պատճառով նա կարող էր քաշվել անապատ»։

Ալէքսանդր Սվենտոխովսկի՝ (Նշանաւոր լեհ ուսումնական ու հրապարակախօս).—«Ինչպէս ամբողջ աշխարհը, այնպէս էլ ես բարձր եմ գնահատում Տոլստոյին. բայց նրա կեանքի ու այն բանի միջև, որ նա քարոզում էր իր գրուածքներում, կար խիստ անհետևողականութիւն։ Մերժելով կուլտուրան նա, սակայն, օգտվում էր նրա բոլոր բարիքներից։ Լինելով նոր աւետարանի քարոզիչ, մերժելով բոլոր նիւթական բարիքները, նա ապրում էր շքեղ։ Իր վերջին քայլով Տոլստոյն 100 անգամ աւելի բարձրացաւ առաջվանից՝ անենքի կարծիքով։ Հիմա նա խօսքին միացրից և գործը»։

Է. ք. Ն.

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

Լոնդօն, 9 նոյեմբերի

Լորդերի պալատ։ Լէնսդօունը կարդաց հետևեալ բանաձևերը. «Ցանկալի է վերացնել տարաձայնութիւնները համայնքների և լորդերի պալատների կարծիքների միջև. լորդերի պալատը պէտք է վերակազմվի Ռօզբէրիի նախագծի համաձայն. տարաձայնութիւնների դէպքում հարցերը լուծվում են երկու պալատների միացեալ ժողովում, բացի մեծ կարևորութիւն ունեցող հարցերից»։

Վերին պալատը ընդունեց Լէնսդօունի առաջարկութիւնը և նիստը յետաձգեց մինչև չորեքշաբթի։

Քաղաքական շրջաններում կարծում են, որ Լէնսդօունի առաջարկութիւնը պարլամենտի արձակման առաջը չի առնի։ Մինիստրութեան կողմնակիցները առաջարկութիւնը գտնում են բոլորովին անգոհացուցիչ։ Ունիօնիստները, ընդհակառակն, կարծում են, որ պէրերի չափաւորութիւնը և խելացի գործելակերպը երկրում կը թողնէ նըպաստաւոր տպաւորութիւն։

Պետական գանձատան կանցլէր Լլօյդ Ջօրջը Մայլէնդում ճառ արտասանեց, որով յայտնեց, թէ վերջին ընտրութիւնները լիբերալներին հնարաւորութիւն տուին անցկացնել բիւջէն, և ընդգծեց, որ Անգլիայում, ոչ ուրիշ պետութիւններին օրինակ ծառայելու համար, միջոցներ գտնվեցին սոցիալական բարենորոգումների համար— ապահովագրելու գործազրկութիւնից 2 միլիօն բանւորների, նաև ապահովելու 200,000 աղքատ ծերունի քաղաքացիների, որոնց՝ կառավարութիւնը դքսերի նման մտադիր է կենսաթոշակ տալ պետական գանձարանից։

Համայնքների պալատ։ Ֆինանսական բիլլը երկրորդ ընթերցումով ընդունվեց միաձայն։

Երբ Ասկվիտը մեկնում էր պարլամենտից, սուֆրաժիստկաները դագանակներով ջարդեցին մինիստրի շէնքի ապակիները, յետոյ անցան ցոյցով մինիստր-նախագահի տան առաջից, բայց ոստիկանութիւնը ցրեց նրանց։ 100 սուֆրաժիստկաներ ձերբակալվեցին։ (Հ. Գ.)

—

Վիէննա, 9 նոյեմբերի

«Կոր. Բիւրօյին» հաղորդում են Բէլգրադից, որ Բէլգրադի և աւստրո-ունգարական լրագիրները լուր են տուել, իբր Մասարիկի մերկացումների պատճառով Ֆօրգաչը և Վիէննայի սերբիական դեսպան Սավիչը շուտով յետ են կանչվելու։ Տեղական շրջաններում խօսում են, որ եթէ Սավիչը հրաժարվի, դա կը լինի միայն դրա սեփական խնդիրների համաձայն։ (Հ. Գ.)

—

Պրագա, 9 նոյեմբերի

Չեխական սենատը պարապմունքները յետաձգեց։ Նացիօնալ-քաղաքական մասնաժողովի գործունէութիւնը չեխ-գերմանական կօմպրօմիսի հարցի վերաբերութեամբ վերջացաւ։ (Հ. Գ.)

—

Զագրէբ, 9 նոյեմբերի

Խօալիցիայի պահանջով խորվատական սէյմը բացվեց, բայց անմիջապէս էլ նիստը յետաձգվեց թագաւորական հրովարտակով կառավարութեան մեծամասնութեան բացակայութեան պատճառով։ (Հ. Գ.)

—

Նէապօլ, 9 նոյեմբերի

Թագաւորական զոյգի, մինիստր Լուցատտի և իշխանութիւնների ներկայութեամբ հանդիսաւորապէս բացվեց Հումբէրտի արձանը։ (Հ. Գ.)

—

Բրիւսել, 9 նոյեմբերի

Սենատի նախագահը լոյս յայտնեց, որ թագուհին ճանապարհին կը կազդուրվի։ (Հ. Գ.)

—

Բեռլին, 9 նոյեմբերի

Րէյխստագի նստաշրջանը բացվեց։ (Հ. Գ.)

—

Բրիւսել, 9 նոյեմբերի

Թագուհին գիշերն անցրեց անհանգիստ։ Նա չափազանց թոյլ է, սակայն դրութիւնը չը վատթարացաւ։ (Հ. Գ.)

—

Բարսէլօնա, 9 նոյեմբերի

Գիշերս ամբոխը շրջեց և ջարդեց էլեքտրաքարշի վագօնը, միւս վագօնների վրա քարեր նետեց։ Ոստիկանութիւնը մի քանի անգամ զէնքի դիմեց։ (Հ. Գ.)

—

Տօնիպանդի, 9 նոյեմբերի

Գործադուլաւոր հանքային բանւորները բռնեցին տեղ հասած գնացքը և խուզարկութիւն կատարեցին։ Երեկոյեան անկարգութիւնները վերսկսվեցին։ Ոստիկանութեան քչութեան պատճառով կանչվեցին զօրքեր։ Գիշերվայ ժամը 1-ին փողոցները դատարկվեցին։ Կալանաւորվեցին երկու մարդ։ Վեց ոստիկաններ վիրաւորվեցին։ Ժուռնալիստները ցանկացան հետևել գործադուլաւորներին, բայց յետ մղվեցին ոստիկաններից։ (Հ. Գ.)

—

Էլպասօ (Տէխաս), 9 նոյեմբերի

Ակամբարօյում, Գուանախաաօյի հանգում, զինված ապստամբների ամբոխը բանտից ազատեց բանտարկեալներին և կողոպտեց քաղաքային ինքնավարութեան գանձարկղը։ Զօրքերը յետ մղեցին ապստամբներին։ Կան 20 սպանված և 80 վիրաւորվածներ։ (Հ. Գ.)

—

Վարդէ, 9 նոյեմբերի

Տեղս եկած ռուսական պօստային նաւը հաղորդում է, որ ուժեղ փոթորիկի ժամանակ Մուրմանի ծովափին զոհ են գնացել 8 նաւ և 40 մարդ։ Դիակներից մի քանիսը ջուրը ափ է նետել։ (Հ. Գ.)

—

Սայգօն, 9 նոյեմբերի

Ուժեղ հեղեղները մեծամեծ աւերածութիւններ գործեցին Կվանգաի գաւառում։ Զոհվեցին 1,000-ից աւելի մարդ. ջրի տակն անցան 400 գետանաւ։ (Հ. Գ.)

—

Բեռլին.—«Mesragero» լրագիրը հաղորդում է, որ Մէրրի-դէլ-Վալը կորցրեց պապի վստահութիւնը, որովհետև անշնորհք քաղաքականութեամբ կռւեցրեց նրան ամբողջ աշխարհի հետ։ («Р. В.»)

ԹԻՒՐՔԻԱ ԵՒ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ

—

Կ. Պօլիս, 9 նոյեմբերի

Թիւրքաց մամուլը «Թանինի» հետ ողջունում է յոյն և բուլղար ազգութիւնների մերձեցումը սահմանադրական հողի վրա։

Մայրաքաղաքի զօրքերի մէջ խոլերայի սկզբից հիւանդացել են 328, մեռել են 12 հոգի։ (Հ. Գ.)

—

Ուրմիա, 9 նոյեմբերի

Քիւրդական մի զօրախումբ գրաւեց Ջեբէլ-Կանդի և Ղուշչիի միջև ընկած ճանապարհը։ Հեռագիրը չէ գործում Սալմաստի և Ղուշչիի միջև։ Ատրպատականի գեն.-նահանգապետը անզօր է օգնել Սալմաստի ազգաբնակութեանը քիւրդերի դէմ։ Քիւրդերը կողոպտել են Ալմասարայ գիւղը Թաւրիզից 70 վերստ հեռաւորութեան վրա։ Քիւրդերը երևացել են Խոյի վիճակում։

Րահիմ-խանի որդին վերստին սպառնում է Ագարայիին։ Նրա շուրջը ժողովվել են ղարադաղցի հազար ձիաւորներ։

Ուրմիայի նահանգապետը յայտնեց Գործակալութեան թղթակցին, որ էնգէլի կուլի մէջ քիւրդերի հրամանատարն է իւզբաշի Ջիա-բէյը. մասնակցում են 150 թիւրք ասկէրներ։

Նկատվում է թիւրքաց շարժումներ ամբողջ սահմանագլխի տարածութեամբ։ Նահանգապետը վճռել է կռիւ մղել մինչև վերջին հնարաւորութիւնը, և օգնութիւն խնդրեց Թաւրիզից, Խոյից և Սալմաստից, բայց աջողութեան վրա քիչ յոյս ունի, որովհետև թիւրքերը, ունենալով որոշ հրահանգներ՝ գրաւելու Ուրմիայի լճի արևմտեան ափը, գրաւել են բոլոր բնական ամրութիւնները։ (Հ. Գ.)

—

Լօնդօն, 9 նոյեմբերի

Դիլլօնը համայնքների պալատում հարցրեց Գրէյին, թէ ե՞րբ են արդեօք ռուսաց զօրքերը հեռանալու Պարսկաստանից։

Գրէյը պատասխանեց, որ ձեռքի տակ եղած տեղեկութիւնների համաձայն, երկրի ներկայ դրութիւնը թոյլ չէ տալիս կատարել ռուսական կառավարութեան մտադրութիւնը զօրքեր հեռացնելու մասին։ (Հ. Գ.)

—

Լօնդօն, 9 նոյեմբերի

Եկաւ Ջվէգինցէվը՝ Պարսկաստանի միջով ռուսական երկաթուղի կառուցանելու մասին բանակցելու։ Անգլիական պետական գործիչները համակրանքով են վերաբերվում նախագծին, որ կը քննվի համապատասխան շրջաններում։ (Հ. Գ.)

—

Բեռլին.—Թէհրանի հրապարակում տեղի ունեցաւ բողոքի միտինգ Ռուսաստանի և Անգլիայի դէմ։ Հռետորները այն միտքն էին յայտնում, որ պէտք է դաշնակցութիւն կապել Թիւրքիայի հետ և ծայրայեղ դէպքում դիմել Վիլհէլմ կայսրի պաշտպանութեանը։ Ընդունվեց որոշում՝ դիմել բոլոր պարլամենտներին և արքունիքներին խնդրելով օգնել Պարսկաստանին պահպանելու իր անկախութիւնը։ («Р. В.»)

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆԸ ՄԵԶԱՆՈՒՄ

—

Համարձակ կարելի է ասել, որ ոչ մի ժողովրդի երաժշտական գրականութիւնն այն-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԽՈՀԵՐ ՈՒ ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԱՐԵՒՄՈՒՏՔԻՑ

(Քաղաքական բռուցիկ տեսութիւն)

I

Երեք տարուց փոքր ինչ աւելի է, երբ ես վերջին անգամ թողեցի Գերմանիան։

Որքա՜ն մեծ է փոփոխութիւնը քաղաքական տրամադրութիւնների և հակումների մէջ։

Յիշում եմ դեռ ամենայն թարմութեամբ 1907 թւականի րայխստագի ընտրութիւնները, այն ժամանակվայ տիրապետող ընդհանուր սիրտուացիան։ Գերմանական Միխելը անախորժ ոռնոցով հրապարակ իջաւ «կարմիր ճիւաղին» ջարդ տալու համար։ Ազգաբնակութեան անտարբեր խաւերն իսկ արբեցած պանգերմանիստների purpure, խաբուսիկ ֆրազէօլօգիայից՝ շտապել էին քուէտուփի մօտ՝ իրանց ձայնը տալու այն «հայրենասէրներին», որոնք գաղութային քաղաքականութեան մէջ էին որոնում ու տեսնում ազգային փառքի ու մեծութեան գրաւականը։ Վիլհէլմ II իրականացած տեսաւ իր մտադրութիւնը։ Կանցլեր Բիւլօվը պահպանողականներից և լիբերալներից մշտական բլոկ կազմելու և իր քաղաքական յենակէտը նոր մեծամասնութեան վրա ամրացնելու ճիգ ու ջանք գործադրեց։

Ինկերական հաստաբազուկ ռէակցիան չտկեց իր գիշէֆոնները շատ էժան գնով։

Որքա՜ն միամիտ է գերմանացի լիբերալ հրապարակախօսը՝ իր հեռատեսութիւնների մէջ նման անակնկալ դէպքերում. մանաւանդ ակադեմիկը, երբ սա երբեմն կաբինետային նեղ շրջանակից դուրս ելնելով՝ սիրում է «մարգարէութիւններ» անել՝ տեղի ունեցած որևէ արտառոց երևոյթի ազդեցութեան տակ։

Ցնծութեամբ էր արձանագրվում գերմ. սոցիալ-դեմօկրատիայի «պարտութեան» (մի խօսք իր պայմանական իմաստով) փաստը։ Եւ կատարված ֆիասկօն թշնամական բանակում՝ ուրախալից սիգնալ էր հռչակվում բիսմարկիզմի նորաձև վերածնութեան՝ գերման ժողովրդի խաւերում։

Բայց 3 տարվայ կարճատև շրջանը նոր ու փաստալից քաղաքական պատմութիւն թողեց իր ետևը։ Շատ ջուր հոսեց և քշեց տարաւ իր հետ շատ իլլիւզիաներ։

Հէնց յաջորդ տարին գերմանական ռէակցիայի կարծր ոլորանում՝ Պրուսիայում «կարմիրները» միանգամից 7 պատգամաւոր ուղարկեցին լանդտագ. մի հաստատութիւն, որի ընտրողական սիստեմը վատաբանվել ու անիծվել է նոյնիսկ «երկաթէ» կանցլերի բերանով և ուր երկար տարիներ շարունակ բանւորական կուսակցութիւնը որևէ ներկայացուցիչ ուղարկելու հնարաւորութիւն չունեցաւ։ Իսկ ընտրողական ռէֆօրմների հողի վրա մղվող պայքարը եկաւ շատ բան հասկացնելու փոխակերպված յարաբերութիւնների և տրամադրութիւնների նոր դասաւորութեան մասին։

Շատերս սովոր ենք կարդալ ու լսել գերմանական բանւորի դանդաղկոտ ու սառնասիրտ վերաբերումների մասին, որքան էլ նա գիտակից ու կազմակերպված լինի։ Եւ նոյնիսկ այն դէպքում, երբ ոստիկանական բռնի ուժը ամենայն կամայականութեամբ լուծում, ցրում է մասսայական հանգիստը, սոսկ ագիտատորի բերնով քննադատող ժողովները,—ունկնդիր բանւորների յուզմունքը բարձրագոչ pfui-ից (Թիւ) հեռու չէ անցնում։

Վերջին տարիների բանւորական շարժման խրօնիկան պարզեցմեզ մի շարք տեսարաններ ու փաստեր, որոնք վկայում են, թէ ինչ գործնական վճռականութեան կարող է հասնել առաջխաղաց դասակարգի քաղաքական գիտակցութիւնը։ Եթէ չենք սխալվում, 40-ական թւականների յեղափոխութիւնից յետոյ առաջին անգամն է, որ Գերմանիայում սպանվածների ու վիրաւորվածների արիւն հոսեց զուտ քաղաքական հողի վրա։ Բռունցքամարտ, կարկտահար քարկոծումներ, մերկ սրերի փայլատակող հարուածներ, ատրճանակների մահաբեր գնդակներ, ահա թէ ինչ միջոցներով արտայայտվեց կազմակերպված շարքերի քաղաքացիական արիութիւնը։

Հրապարակական այդ ցայտուն բռնկումները, կարծես չարագուշակ ուրուականի նախազգուշացումներով, հարկադրեցին պրուսական լանդտագի ֆրակցիաներին հակվել ռէֆօրմների կողմը. նոյնիսկ պահպանողական աջակողմը և կաթոլիկ կենտրոնը կօլլիզիայի մէջ ընկան պրուսական կառավարութեան հետ։

Յիշում եմ այն էնթուզիազմը, որ համակրող ուսանողներս ցոյց էինք տալիս դէպի Էդ. Բերնշտէյնի ռէզօլիւցիան, որ նա առաջարկել էր պրուսական սօցիալ-դեմօկրատիայի համագումարին դեռ 1904 թ. դեկտեմբերին։ Բաւական չեն մամուլի կրիտիկան և ագիտացիական ժողովների որոշումները պրուսական երեքդասեան ընտրական սիստեմի դէմ. անհրաժեշտ է կազմակերպել ինդուստրիական խոշոր քաղաքներում մասսայական ցոյցեր։ Թող գիտակից բանւորութիւնը ցոյց տայ հրապարակով, որ գիտէ պաշտպանել իր բռնաբարված իրաւունքները և՛ այլ միջոցներով։ Չափաւոր Բերնշտէյնի այդ դիտողութիւնները, որ ժամանակի հասունացած պահանջների մի կատեգօրիկ թելադրանք էր, տարաբաղդաբար չընդունվեցին արմատական մեծամասնութեան կողմից՝ ինչ-ինչ տակտիկական փափկանկատումներից դրդված։

Սակայն իրերի տարերային ընթացքը եկաւ ու կանխեց կուսակցական անեղի վերապահումներին։ Տարերայինը հարկադրեց գիտակից ղեկավարներին կազմակերպված ուղիի մէջ դնել ընտրական ըմբոստ պայքարը։

Իսկ վերջին արիւնահեղ դէպքերը՝ Բեռլինի Մօաբիտում, Բրեմէնում, Համբուրգում և այլն, ուր, մանաւանդ Մօաբիտում, մեծ մասնակցութիւն է ունեցել և՛ անկազմակերպ զանգուածը, ցոյց են տալիս, որ գերմանացու սառնարիւնութիւնը մի ռասսայական ֆատալ երևոյթ չէ. նա էլ գիտէ ու կարող է հարկ եղած դէպքում յուզվել և փոթորկվել, ընդհարվել ու արիւն թափել ռոմանացու նման։ Ժողովրդի ազգային խառնուածքն է ենթակայ պատմութեան ընթացքին և ոչ հակառակը. իսկ պատմութեան անիւը՝ իր առաջխաղաց. նուաճումների պրօցեսում շատ բան է փոխում ու յեղաշրջում։

Բայց ի՞նչ են ասում ներկայ տրամադրութիւնները՝ մօտիկ ապագայում կայանալիք րայխստագի ընտրութիւնների նկատմամբ։

Շատ բան, եթէ խաբուսիկ չեն նախանշանները։

Ժողովուրդը, իբր գորշ զանգուածով, շատ է դառնացած կառավարութեան և կառավարական կուսակցութիւնների դէմ։ Կենսական պիտոյքների, մանաւանդ մսի, անսանձ թանգացումը՝ ծանրաբեռնված մաքսի պատճառով՝ կազմում է ամենաուժեղ շարժառիթը այդ դառնութեան։ Չէ՞ որ Գերմանիայում կայ մի կուսակցութիւն, որ արթուն հովիւի նման հսկում է, թէ ո՛վ ի՛նչ մօտիվներից դրդված եւ ի՛նչ միջոցներով իրաւազրկում է աշխատաւոր ժողովրդին և ոտնահարում սրա կենսական շահերը. չէ՞ որ այդ կուսակցութիւնը ունի ծրագրային կոչում՝ բացատրել ու հասկացնել անգիտակ զանգուածին, թէ ո՛վ է նրա թշնամին ու ինչո՞ւ է այդպէս վարվում։ Չը կայ նման մի կուսակցութիւն որևէ երկրում, քան գերմանական սօց.-դեմօկրատիան է, որ տիրում է մաքեր շարժելու և ուղեղներ խմորելու մի բարդ ու բազմաճիւղ ապարատի։

Իսկ Վիլհէլմ II-ի «ինքնակալական տենդով» բռնված ճառերը... Դա հօ միապետի կոմիկցանգիտակցաբար մատուցվածմի «շնորհակալութեան արժանի» ծառայութիւն է իր ծայրայեղ հակառակորդին։ Մինչ այն աստիճան, որ նոյն իսկ լիբերալ և աջակողմեան մամուլը անախորժ տոնով շեշտում էր, որ գերմանական կայսրը իր ճառերով հրում է ժողովրդի անտարբեր խաւերին իսկ դէպի սօց.-դեմօկրատիայի գիրկը։

Վիլհէլմ II-ը մի խմբումիվ, աւելի շուտ արտաքին էֆֆէկտներով «աշխարհ զարմացնող» անձ է, քան հեռատես դիպլօմատ։ Ինչպիսի՜ աղմուկ հանեցին և կրքեր յուզեցին ողջ Գերմանիայում և համարեա բոլոր խաւերում նրա՝ Քէօնիգսբերգում արտասանած ճառերը,— գիտէ ամեն մի ընթերցող։ Երևակայեցէք, որ նոյն իսկ նրա այցելութիւնը Բելգիա՝

քան աղքատիկ չէ, ինչքան մերը՝ հայկականը։ Եթէ ճրագով անգամ որոնելու լինէք՝ չէք գտնի մի գնահատելի աշխատութիւն։

Եւ գուցէ այդ այնքան էլ աչքի չը զարնվէր, եթէ մեր երաժշտութիւնը՝ շնորհիւ իր առանձնայատուկ կազմութեան և օրիժինալութեան՝ չը ներկայանար որպէս աւելի քան հետաքրքրական նիւթ ուսումնասիրութեան համար։

Այդ հանգամանքն ունի իր լուրջ պատճառները։ Մենք բառի իսկական մտքով հայ-երաժիշտներ չունենք։ Հրապարակի վրա չունենք անձնաւորութիւն՝ որը լուրջ կերպով ուսումնասիրած լինելով արդի եւրոպական երաժշտութիւնը, հմուտ լինի նաև ազգայինի ոգուն։ Թէև մեր մէջ պատահում են հայ երգիչներ, ջութակահարներ և դաշնակահարներ, սակայն այդպիսիները շատ սահմանափակ կերպով նուիրված լինելով իրանց մասնագիտութեան և գուցէ միայն ուսումնասիրած լինելով այն՝ հնարաւորութիւն չունեն ոչինչ բաժին հանելու հայկական երաժշտութեան ու նրա գրականութեան։

Բացի այդ, երևի պակաս չափով չէ նըպաստում նաև այն, որ երաժշտութիւնը ընդհանրապէս մեր մէջ այն աստիճան յարգի չէ, ինչքան ուրիշ ազգերի մէջ և ոմանք երաժշտութեան՝ մեր մէջ չը ծաղկելը վերագրում են հէնց այդ հանգամանքին։

Ընդհանրապէս տիրում է այն կարծիքը, որ հասարակութիւնը անտարբեր է դէպի գեղարուեստը, և բնական է համարվում աչքի ընկնող գործի երևան չը գալը։

Բայց այդ հայեացքն ունի իր սխալ կողմերը։ Ամենից առաջ այդ բացասվում է հէնց այն նշանակութեամբ, որ մենք տալիս ենք երաժշտութեան և նրա ազդեցութեան։ Տուէք գեղարուեստական ազդեցիկ կատարումն (исполненіе), և դուք կը տեսնէք, որ հասարակութիւնը այն աստիճան անտարբեր չէ, ինչպէս ենթադրում ենք։ Բայց շատ հազւագիւտ դէպքում է պատահում, որ մեր իրականութեան մէջ հէնց իրանք երաժիշտները բարեխիղճ վերաբերմունք ցոյց տան դէպի երկի գոնէ ճիշդ—չեմ ասում գեղարուեստական—կատարումը։ Այսօր, օրինակ, երաժշտական ասպարէզում մենք չունենք գէթ մէկ բազմաձայն երգեցիկ խումբ, որը հասարակութեան գնահատութեան արժանանար։

Առաջանում է այդ արդեօք կարող ույժերի պակասութիւնից թէ հէնց միևնոյն ույժերի անտարբերութիւնից, այնուամենայնիւ փաստը մնում է փաստ։ Մեր հասարակութիւնը հրապարակի վրա չէ տեսնում ոչ նուագածու և ոչ երգեցիկ խումբ։ Ամբողջ Թիֆլիսում, նոյն իսկ եկեղեցիներում, որտեղ մուտքը բոլորի համար մատչելի է և ուր յաճախում են հասարակութեան բոլոր խաւերից, դուք բազմաձայն՝ ամենապարզ ոճով կազմած՝ խումբ չէք գտնի։ Հոգևոր ամենաշքեղ հանդէսներին անգամ, երբ եկեղեցում «ասեղ ձգելու տեղ» չէ լինում, յաճախորդը տիրացուական կամայական կլկլոցն ու նէյնիմներն է միայն լսում և նրանցով է ստիպված լինում իր երաժշտական ճաշակը զարգացնել։

Ուրիշ հետևանք հազիւ թէ կարելի լինի սպասել, և հասարակութիւնը կը շարունակէ գերադասել այդ կլկլոցն ու նէյնիմը, մինչև որ վերջիններս աւելի տանելի կը լինեն, քան այն խմբական երգեցողութիւնները, որոնք մեր մէջ թիւրիմացութեամբ միայն քառաձայն և ոչ քառասնաձայն են կոչվում։

Եւ այդպէս կարելի է ասել, որ մի կողմից երաժշտական խմբերի բացակայութիւնը և միւս կողմից նրանց՝ զանազան պատճառներից առաջացած՝ վերին աստիճանի անճիշտ կատարումը վնասութիւն և ամայութիւն են առաջացնում մեր երաժշտական աշխարհում. իսկ այդ պատճառ է լինում ոչ միայն երաժշտական գրականութեան մէջ նոր, արժէքաւոր երկերի բացարձակ բացակայութեան, այլ և եղածն էլ աւելորդ համարելուն։

Այդպիսի հանգամանքներում ոչ հասարակութիւնը երաժշտութեան կամ նրա գրականութեան կարիքը կը զգայ, և ոչ երաժշտագէտներ կը գտնվեն, որոնք հնարաւորութիւն ունենան ճոխացնելու այն, չը նայելով որ մեր երաժշտութիւնը գեղեցիկ և հետաքրքրական է։

Արշակ Տէր-Յովսէփեան

ՇԻՐԱԿԻ ՆՈՒԱՃՈՒՄԸ

(Գեն. Նեսվէտայեվի աճիւնի փոխադրութեան առիթով)

Մի քանի օր առաջ Կարսում մեծ հանդիսով բացվեց բերդի առման համար ընկած հերոսների շիրիմների վրա կանգնեցված արձանը։

Կարսի գրաւման առաջին փորձին (1807 թ.) ժամանակցող յայտնի հրամանատարներից էր Պեօտր Դանիլօվիչ Նեսվետայեվը, որը մի դարից աւելի է որ թաղված է եղել Մեծ-Ղարաքիլիսայի գերեզմանատան հիւսիսարևելեան ծայրում և ծածկված է եղել մի անշուք քարով, որին ժամանակի ոչնչացնող ազդեցութիւնը գետնի հետ է հաւասարեցրել, և այդպիսով մոռացութեան է մատնվել մեծ մարդու վերջին յիշատակը։

Բարձր իշխանութեան կողմից ուղարկված յատուկ ներկայացուցիչները երկար որոնումներից յետոյ գտան հերոս գեներալի շիրմաքարը իր չափազանց համեստ յուշագրով։ Պեղվեց գերեզմանը, մեծ խնամքով հանվեց հանգուցեալի անմռսած աճիւնը և մեծ յարգանքներով տեղափոխվեց Կարս՝ թաղելու «եղբայրական գերեզմանատանը»։

Տեղիս հասարակութիւնը, յարգելով Նեսվետայեվի փառաւոր անցեալը, կատարել տուեց նրա նշխարների վրա հոգեհանգիստ, դրեց պսակ և խուռն բազմութեամբ ուղեկցեց դագաղին մինչև կայարան։

Գեն. Նեսվէտայեվը այն ռուս անմահ վետերաններից է, որոնք իրանց անգնահատելի, խիզախ գործունէութեամբ մեծ չափով նպաստել են Կովկասի հայկական նահանգների նուաճման դժուար գործին և որոնց անունը պէտք է անմահ մնայ ներկայ և ապագայ սերունդների սրտում։

Սորա առաջ ենք բերում մի քանի հետաքրքրական տեղեկութիւններ հանգուցեալի մասին։

Զինուորական պատմագիր Պօտտօն իր «Кавказская война» յայտնի աշխատութեան I հատորում մի ամբողջ գլուխ է նուիրում Նեսվէտայեվի պատերազմական կեանքին և Շիրակի նուաճման մանրամասնութեան։

Աւելորդ չենք համարում առաջ բերել մի քանի բնորոշ դէպքեր։

Փամբակի շրջանի Ղարաքիլիսան, մեզանից մի դար առաջ, Երևանի խանութեան տիրապետութեան նախօրեակին, գտնվելով Վրաստանի սահմանին կից և բնական ամուր դիրքերի շնորհիւ, ծառայում էր ռուսաց զօրքի համար որպէս բանակատեղ։

Իշխան Ցիցիանովի ձեռնարկած Երևանի առաջին արշաւանքի (1804 թ.) ժամանակ Ղարաքիլիսայում էր տեղաւորված Սարատովեան քաջամարտիկ գունդը, որի հրամանատարն էր գեներալ Նեսվէտայեվը։

Քաջարի զինուորականը ծագում էր ռուս մանր կալուածատիրական դասակարգից։ Մտնելով զինուորական ծառայութեան մէջ (1773 թ.) ժամանակցում է ֆինլանդական արշաւանքին, որի գլխաւորն էր իշխ. Ցիցիանովը։

Նա ստանում է գլխից վէրք և իր քաջութեան շնորհիւ բարձր պաշտօն է ստանում։

1804 թ. սկզբում Ցիցիանովը մուտք գործելով Կովկաս և Վրաստանում գտնվող բոլոր զօրքը հաւաքելով դիմում է դէպի Երևան. այդ արշաւանքին Նեսվէտայեվը բաղդ չէ ունենում մասնակցել։

Այդ ժամանակ Հիւսիսային Կովկասում բռնկվում է լեռնականների ապստամբութիւնը, որը օրէ-ցօր աւելի սպառնալի բնաւորութիւն է ստանում։ Ի զուր է անցնում մի բուռն ռուս զօրքի ընդդիմադրութիւնը։ Գեներալ Նեսվէտայեվը դուրս է գալիս նրանց դէմ և կարճ ժամանակամիջոցում ճնշում է նրանց շարժումը։ Ազատ լեռնականները սարսափահար են լինում նրա անունից։ Նա ստանում է «լեռնային գեներալ» մականունը։

Այս փառաւոր յաղթութիւնից յետոյ առաջին անգամ այցելելով Վրաստան՝ հասնում է իր բանակատեղը՝ Ղարաքիլիսա։

Այդ թւականին Շիրակը կամ Շորագեալը պարսիկների տիրապետութեան տակն էր և Երևանի խանութեան անբաժանելի մասը լինելով կառավարվում էր առանձին նշանակված կառավարիչներով։ Տեղական երկրագործ ազգաբնակութիւնը աննկարագրելի թշուառ դրութեան մէջ էր գտնվում։ Պարսկական բազմատեսակ հարկերից նրա անտեսութիւնը քայքայվել էր, իսկ պատերազմը բացարձակապէս սպառնում է սովամահ անել նրան։

Շիրակում գտնվող պարսից բոլոր զօրքերը կենտրոնացել էին Երևանի և Շիրակի ամրութիւններում։

Նեսվէտայեվը իր գնդով արշաւում է Գիւմրիի (Ալեքսանդրապօլի) վրա և հրատարակում է ամբողջ Շիրակը ռուսաց ազատարար դրօշակի տակ. վրա է հասնում պարսից զօրքը, բայց փառաւոր ջարդ կրելով դիմում է փախուստի. գեներալը հալածում է նրան մինչև էջմիածին։

Ռուսները այդպիսով տիրում են Երևանի խանութեան մի մասին։ Գեներալ Նեսվէտայեվը մտնում է այժմեան Արարանպօլը և հալածում քիւրդական անհանգիստ տարրերին։

Չը նայած որ իշխան Ցիցիանովի առաջին արշաւանքը դէպի Երևան անաջողութեամբ է վերջանում, բայց Շիրակի նուաճումով ռուսաց բանակը հաստատուն հող է պատրաստում իր ապագայ գործունէութեան։ իսկ այդ բանի համար պարտական ենք Նեսվէտայեվին։

Տեղական հարստահարված մասսան գըրկաբաց է ընդունում իր ազատարարին։

1807 թ. սկսվում է ռուս-թիւրքական պատերազմը։ Ցիցիանովի մահից յետոյ ընդհանուր հրամանատարութիւնը անցնում է գրաֆ Գուդովիչին։

Գեն. Նեսվէտայեվը նշանակվելով Վրաստանի զօրքի հրամանատար՝ այս պատերազմում էլ անգնահատելի ծառայութիւն է մատուցանում։

Կարսի անառիկ բերդի առման առաջին աջող փորձը նրան է պատկանում։ Բայց դժբաղդաբար այդ քայլը կիսատ է մնում։ Նեսվէտայեվը վերադառնում է Գիւմրի. այդտեղ պատահում է Իւսուֆ փաշայի 20,000 զօրքին. սկսվում է կատաղի անհաւասար կռիւ. քաջարի գեներալը գերմարդկային ճիգեր գործ դնելով յաղթում է թիւրք բանակին, խլելով նրանց դրօշակներից մինը։

Պատերազմը վերջանում է։ Թիւրքիան ստիպված է լինում հաշտութիւն կնքել։

Նեսվէտայեվը վերադառնում է Ղարաքիլիսա՝ պատրաստվելու ապագայ արշաւանքներին, բայց բռնվելով դեղին ջերմախտով՝ մեռնում է 1808 թ. յունիսի 17-ին և ժամանակաւորապէս թաղվում հայոց գերեզմանատանը։

Եւ մի ամբողջ դար նրա շիրիմը մատնված էր անյայտութեան, բայց այսօր նա կրկին դուրս է գալիս մոռացութիւնից։

Յաւիտենական հանգիստ Շիրակը նուաճողի նշխարներին։

Մ. Ղազարեան

Մեծ-Ղարաքիլիսա

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Նոր-Բայազէտ, 5 նոյեմբերի

Երկար ժամանակ եղանակները մեղմանում բաւական բարեխառն լինելուց յետոյ, նոյեմբերի 3-ին ձիւնը մեծ խոռութեամբ ծածկեց ամբողջ շրջակայքը, ուստի թէ եղանակը ցրտեց և թէ բոլոր արածացող անասունները դաշտերից տուն բերվեցին՝ պատրաստի խոտով կերակրելու համար։ Այդ պատճառով անասունների կերի զգալի թանգութիւն է տիրում, որովհետև այս տարի մեզանում դարմանի սաստիկ պակասութիւն կար։

Խոտի սայլը արդէն ծախվում է 10 րուբլով, իսկ դարմանը քաշով են վաճառում, այն է պուդը 30 կոպ., որը մի օրում մի կովին հազիւ է կշտացնում։ Կերի պակասութեան պատճառով բաւական էժան գներով տաւար են ծախում՝ ձմեռը չը սատկեցնելու համար. ուրիշ կերպ չէ կարող լինել, քանի որ ամեն մի անասուն իր գնից աւելի կեր է պահանջում՝ ձմեռվայ երկար ամիսներում կերակրվելու համար։

Ժանտախտը շարունակվում է. այն անասունները, որոնք գտնվում էին սարերում և չէին պատուաստված, տուն վերադառնալով ենթարկվում են պատուաստման՝ անասնաբոյժների առաջարկութեամբ։ Սակայն, եթէ վերջիններս հսկողութիւն չունենան և ոստիկանութեան միջոցով չը ստիպեն անասնատէրերին ցոյց տալ իրանց անասունները և պատուաստել, շատերը ռամիկ ժողովրդի կողմից, ինքնաբերաբար, չեն ցոյց տայ իրանց անասուններին և այդ պատճառով ժանտախտի վարակը միշտ մնում է քունջ ու պուճախներում և անասնացաւը տարածվում։

Փարս

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ ԶԱՆԳԵԶՈՒՐԻ

IV

Անչափ տարօրինակ և անհետաքրքրական կեանք էին վարում մեր գաւառում անցեալ տարիների ուսուցչական խմբերը։

Նրանք կղզիացած և անջատված և միմեանց գոյութեան ոչ մի նշոյլ ցոյց չը տուող կեանքով հանդերձ՝ կարողացան ինն երկար և ձիգ ամիսներ մթնացնել։

Ուսուցչական խմբերի տարբեր հովերով առաջնորդվելը և ապրելը, իրար հետ ոչ մի ընդհանուր կապ չը պահպանելը՝ աչք ծակելու չափ զգալի էր շատ թէ քիչ բարեկիրթ մարդու համար։

Ահա հէնց այդ անտանելիութիւնը ի նըկատի առնելով նախանցեալ և անցեալ տարվայ Գօրիսի ուսուցչական խմբերը կամեցան որևէ կապ հաստատել գաւառիս ուսուցչութեան մէջ, Ուսուցչական Միութեան ճիւղ բանալով, որին անդամագրվելով մեր գիւղական ուսուցիչները կարող կը լինեն բացի տարեկան մի քանի անգամ ի մի հաւաքվելը՝ ունենալ և մի ընդհանուր ընկերական կապ այդ Միութեան շնորհիւ։

Սակայն ուսուցիչների այդ բարի ցանկութեանը մեր ընկեր գիւղական ուսուցիչները սառն անտարբերութեամբ պատասխանեցին միայն, իսկ ձեռնարկողները ստիպված էին կարմրած, ամօթահար դէմքով յետ տալ մի քանի ընկերներից հաւաքած գումարները։

Անցեալ տարիների անշարժութիւն միայն երևացող դրութիւնը կը շարունակվէր և այժմ, եթէ այդ շշմեցուցիչ հանգամանքը ի նկատի չառնվէր վիճակիս դպրոցական վերատեսչի կողմից։

Եւ ինչպէս իմացել եղանք, Երևանի փոխ-թեմակալից խնդրված է թոյլ տալ Ծննդեան տօներին հաւաքել բոլոր դասատուներին Գօրիս, ընդհանուր ուսուցչական ժողովի, խորհրդակցելու հետևեալ խնդիրների մասին.

1) Զանգեզուրում բանալ Ուսուցչական Միութեան ճիւղ։
2) Ծխ. դպրոցի կանոնադրութիւնը։
3) Ծխ. դպրոցի նոր ծրագիրը։
4) Ծխ. դպրոցների նիւթականը։
5) Ընտանիքը և դպրոցը գիւղում։
6) Դասական պիտոյքների հայթայթումը, և այլն…

Մենք ժամանակի խնդիր և համակրելի քայլ ենք անուանում այս ցանկութիւնների իրագործումը և տարիներ առաջ «Մշակում» արծարծել ենք այդ գաղափարը ու յոյս ունենք, որ ներկայ դէպքում փոխ-թեմակալը, ի նկատի առնելով նման ժողովներ ունենալու լաւ կողմերը և առաւելութիւնները, ուսուցիչների ի մի գումարվելը, մտաւոր կերպով իրար հետ շփվելը, անշուշտ կողմնակից կը լինի այդ բարի նպատակի իրագործման։ Ուսուցիչների սերտ և համերաշխ գործակցութիւնից է կախված գաւառի դպրոցների կրթութեան ընդհանուր չափը։

Լիակատար աջողութիւն մեր ընկեր ուսուցիչների այդ քայլին։

Սագանդարեան

Գ. ԴԻԿԱՆՈԶԻՇՎԻԼԻ

Ֆրանսիայի Կանն քաղաքում նոյեմբ. 6-ին վախճանվել է յայտնի էմիգրանտ Գիօրգի Դիկանօզիշվիլին, թոքախտից։

Հանգուցեալը մէկն էր այն մարդկանցից, որոնք հիմնեցին «Սաքարթվէլօ» թերթը, Պարիզում, 1903 թւին, որի գլխաւոր նպատակը Վրաստանի ազգային ինքնավարութիւնն էր և տպվում է վրացերէն և ֆրանսերէն լեզուներով։

Հանգուցեալը ծագումով ազնուական էր, ծնված 1867 թւին, Սարատով քաղաքում, ուր նրա հայրը զինուորական պաշտօնեայ էր։ Թիֆլիսի ըէալական դպրոցում ստանալով միջնակարգ ուսում, հանգուցեալը նախ մտաւ Պետերբուրգի կավալէրիական ինկերական դպրոցը, բայց այնտեղ տիրող ռեժիմը չը տանելով՝ անցաւ լեռնային ինստիտուտը, և 1892 թւին աւարտեց ինժեների կոչումով։

Գալով Կովկաս, նա իր զբաղմունքները սկսեց Ծիաթուրայում, իսկ յետոյ անցաւ Բագու և ծառայում էր Նոբէլի նաւթային ֆիրմայում, մինչև 1897 թիւը։

Դրանից յետոյ հանգուցեալը գնաց Եւրոպա, ուր սովորեց ֆրանսերէն, գերմաներէն և անգլիերէն լեզուները։ Ֆրանսիայում ամուսնանալով ֆրանսուհի մի օրիորդի հետ, նա 1901 թւին վերադարձաւ Թիֆլիս և բուռն կերպով սկսեց աշխատել հասարակական գործունէութեան ասպարէզում։

Քաղաքական աննպաստ պայմանների շնորհիւ, հանգուցեալը ստիպված էր նորից արտասահման անցնել, ուր հիւանդանալով երկար ժամանակ տառապեց և վերջերս փչեց իր վերջին շունչը։

Յանձին Գ. Դիկանօզիշվիլիի վրաց առաջաւոր ինտելիգենցիան կորցրեց իր յայտնի անդամներից մէկին, որպիսիների թիւը այնչափ էլ առատ չէ վրաց իրականութեան մէջ։

Հանգիստ ոսկերացդ, վրաց ժողովրդի լաւագոյն զաւակ։

Յար. Գասպարեան

քաղաքական ազատացիայի ահագին նիւթ մատակարարեց։ Բէլգիան յետամնաց Թիւրքիան կամ Ռուսիան չէ, որի հասարակական աննպաստ կարծիքի վրա մատների արանքով նայէ գերմանական բիւրգերը, սովորական обыватель-ը։ Նա կուլտուրապէս նոյնքան բարձր է,—եթէ ոչ աւելի բարձր իր կոմպակտ ամբողջութեամբ,—որքան Գերմանիան։ Բողոք, եւ աղմկալից դեմօնստրացիան մի այդպիսի ժողովրդի կողմից փաստ է։ Գնալ մի քաղաքակրթված երկրի այցելութեան, հետը տանելով սեփական մայրաքաղաքից 100 պարթեւհասակ schutzmann-ներ (ոստիկաններ)՝ թիկնապահների դերում, սա մի փաստ է, որին ընդունակ չէ որևէ եւրոպական սահմանադրական միապետ, բացի Վիլհելմից։

Չը կայ համարեա երկու կարծիք այն փայլուն աջողութեան մասին, որ սպասում է սոց.-դեմօկրատիայի յետագայ ընտրութիւններին։ Խօսում ես բանւորի, արհեստաւորի, առևտրականի, ուսանողի, ժուռնալիստի հետ,—ընդհանուր առմամբ նոյն կարծիքը՝ առաւել կամ պակաս հաւաստիացումներով։ Մէկը արտայայտվում է ուրախ ու ոգևորված տոնով, միւսը՝ համակրական շեշտերով, երրորդը՝ փիլիսոփայական անտարբերութեամբ, չորրորդը՝ դառն խոստովանութեամբ և այլն։ Ես անհասարակ ստանում եմ այն տպաւորութիւնը, որ չը կայ այլ ևս առաջուայ այն սուր կրճտոցը և փրփրած կատաղութիւնը ընդդէմ «կարմիր ճիւաղի», ինչ սովորաբար նկատվում էր առաջ, մանաւանդ ընտրութիւնների նախապատրաստական շրջանում։ Երևակայեցէք, որ միջին քաղաքացին այժմ աւելի հակադրված է և տասում է «սև հրէշին» (կաթօլիկ կենտրոնին), քան «կարմիր ճիւաղին»։

Մենք, հարկաւ, տրամադիր չենք շատ իլլիւզիաներ տածելու ապագայի վերաբերմամբ։ Բայց մի բան անհերքելի է. բազմաթիւ բարեյաջող մոմենտներ պատրաստել են մի ընդհանուր քաղաքական տրամադրութիւն՝ ի նպաստ սոց.-դեմօկրատիայի։ Այդ՝ մէկ։ Երկրորդ՝ թւում է, որ բիւրգերական շըրջաններից հետզհետէ չքանում են այն [illegible] հակազգայնութեան նախապաշարումները, ընդդէմ բանւորական կուսակցութեան, որ իւնկէր-բուրժուական պատեհնատուր իդէօլոգիան արմատացրել է այնտեղ ամենայն խնամքով։

Բ. Իշխանեան

ԿԻՆԸ ԵՒ ՆՐԱ ԱՊԱԳԱՆ *)

(Սօցիալ-տնտեսական էտիւդ)

Ռեֆորմացիայից յետոյ պատմութիւնը թևակոխում է այն շրջանը, երբ «երրորդ դասակարգը»՝ բուրժուազիան հետզհետէ նուաճում է արտադրութեան միջոցները և նախապատրաստվում գրաւելու նաև քաղաքական տիրապետութեան ղեկը։ Ամբողջ երկու յաջորդ դարերի ընթացքում կատարվում է մի տենդոտ աշխատանք. կապիտալիստական արտադրութեան ձևի ներկայացուցիչ բուրժուազիան զօրեղ թափով սկսում է ընդլայնել հարստութիւնների շահագործման սահմանները՝ ֆէօդալական-ազնուական կարգերի շրջանում լուրջ դիմադրութիւնների և արգելքների հանդիպելով հանդերձ։ Ընդլայնման պրօցէսը անցնում է հանճարեղ Մարքսի հրապարակ հանած այն երեք աստիճաններով, որոնք արտայայտվել են հասարակ կօօպերացիայի, մանուֆակտուրայի և ապա խոշոր արդիւնաբերութեան մէջ։ Անշուշտ արտադրող մանր գործիքները, ըստ Մարքսի, բուրժուազիան չէր կարող անմիջական կերպով փոխել արտադրական հուժկու միջոցների, այլ նա պէտք է աշխատանքի այդ գործիքները չը թողնէր առանձին անհատների ձեռքը, համայնացնէր, մասսայի մասնակցութիւնը անհրաժեշտ դարձնէր նրանց կիրարկման մէջ։ Աշխատանքի բաժանման սկզբունքն էր, որ ուժեղ թափով հանդէս էր եկել տնտեսական կեանքի այդ փազիսում։ Եւ ահա ճախարակին, ջուլհակի դազգահին և դարբնոցի մուրճին յաջորդում են մանող մեքենաները, մեխանիքական ջուլհակ-դազգահները և շոգեմուրճը, իսկ մանր արհեստանոցներին յաջորդում են հսկայական գործարաններ, որոնց մէջ գործի են կանչվում հազարաւոր բանւորներ։ Ըստ այսմ էլ՝ արտադրված նիւթը՝ երբ դուրս է գալիս իր անհատական՝ արտադրողի՝ գործածման շրջանից և ստանում հասարակական բնոյթ, որով արտադրված իրը դառնում է ապրանք *)։

Այսպիսի պարագայում ֆէօդալական այն կազմակերպութիւնները, որոնց վրա դըրոշմված էր երկրագործական հնացած կնիքը, մեծամեծ խոչընդոտ էին հանդիսանում այդ զարգացման համար։ Համքարական մեծամեծ արգելքները, ազնուական ու հոգևորական դասերին տրված խոշոր արտօնութիւնները իւրաքանչիւր քայլափոխում պատրաստ էին բուրժուական ջերմ ձգտումներն ու առաջադիմութիւնը տապալելու։ Ազնուականութիւնը հետզհետէ կորցնում էր իր տնտեսական կեանքի անկախութիւնը և իրաւաբանական տեսակէտից դրութեան տէրը մնալով հանդերձ, նա նիւթականապէս սնանկացել էր և աստիճանաբար հարստացող ու ուռճացող «երրորդ դասակարգի»՝ հարուստ բուրժուազիայի առատ ոսկիների վրա աչք տնկելով նրա գերին դարձել։

Այս էպօխայում այսպէս կոչված «լուսաւորեալ» միահեծանութիւնը ճգնում էր յամառօրէն խաւարի սերմեր ցանել հպատակ մասսայի մէջ. նրա կէտ նպատակն էր վերջինիս համար յարատև դարձնել այնպիսի պայմաններ, որոնք հնարաւորութիւն տային բութ ու խերտ ժողովրդական մասսաներից միապետի գոյութեան համար կոյր գործիքներ ստեղծել, նրա ամուր պատուանդանը դարձնել, որոնք պիտի ամեն վայրկեան պատրաստ լինէին մինչև արեան վերջին կաթիլը պաշտպանելու պետի կեանքն ու գոյքը. որոնք պէտք է նրա աւանտիւրիստական արշաւանքներին ծառայէին իբրև կերակուր թնդանօթների, իսկ ամենից առաջ՝ յամրօրէն վճարէին իրանց վրա բարձված բոլոր ուղղակի և անուղղակի ծանր հարկերը, որոնց տակ յիրաւի սոսկալի կերպով ընկճվել, աղքատացել ու յուսահատվել էր ժողովրդական ահագին մասսան։

Այսպիսի ծանր կացութիւնը առանձնապէս զօրեղ արտայայտութիւն ստացաւ ֆրանսիական միապետութեան մէջ։ Մեղկ ու շռայլ արքաների միանգամայն բացասական, փառասէր գործելակերպը, ժողովրդական դրամների անխնայ վատնումը անհատական ձեռներէցութեան, համարձակութեան արգելք չէր, այլ նրա զօրեղ նեցուկն ու յենակէտը կազմում էին մի կողմից ազնուականութիւնը, միւս կողմից՝ կղերը։ Ֆրանսիական ազնուականութիւնը, որը բուրժուազիայի կենսունակ առաջխաղացութեամբ և տեղի ունեցող անվերջ պատերազմների պատճառով առաւել սնանկացել ու գռեհկացել էր, իր մի մասով խմբված էր պալատի շուրջը, որտեղ «անմահ» Լիւդովիկոսների հետ՝ զեղխ ու ցոփ՝ կլանում էր ժողովրդի արիւն-քրտինքով աշխատած դրամները. միւս մասով՝ գրաւել պարլամենտների տեղերն ու պետական ազդեցիկ պաշտօնները. իսկ մնացածները դարձել էին մանր հողային սեփականատէրեր։ Ազնուականութիւնը, որպէս առաջնակարգ արտօնեալ տարր, ազատ էր համարեա բոլոր հարկերից, միևնոյն ժամանակ զբաղվել որևէ արհեստով՝ նա համարում էր ստոր գործ, վիրաւորական իր մարդկային արժանիքի տեսակէտից։ Յամենայն դէպս որքան էլ նա ազատ լինէր հարկերից և օժտված ամեն արտօնութիւններով, այնուամենայնիւ նա արագ կերպով աղքատանում, սնանկանում էր։ Եւ սակայն նա որքան ցած էր գնում թէք մակերևոյթով, այնքան մասսայի վրա հարկերի քանակը անխղճօրէն աւելանում, բարդվում էր։

Սուրխաթեան

(Կը շարունակվի)

*) Տես «Մշակ» № 250.

*) Ֆր. Էնգէլս. «Ուտօպիայից դէպի գիտական ուսութիւնը»։

ՆՈՐԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Նոյեմբերի 9-ին, ցերեկ. ժամը 12-ին, [illegible]

◆ [illegible]

◆ [illegible] Նոյեմբերի 11-ին [illegible]

◆ Նոյեմբերի 14-ին [illegible]

◆ Նոյեմբերի 9-ին, Թիֆլիսում, Հ. Հ. Բ. Ընկերութեան [illegible] Մելիքեանից (այս չորս անձերը թէև բացակայ էին, բայց նրանց համար երաշխաւորեց Տ. Յովհաննիսեան), բժ. Զարգարեանից, Յ. Աբէլեանից, Տ. Յովհաննիսեանից, Յովհ. Թումանեանից, Ղ. Աղայեանից, Ատրպետից։

◆ Մի ակցիօներական ընկերութիւն է հաստատվել Թիֆլիսում, որի նպատակն է կամուրջ անցկացնել Կուր գետի վրայով Դիդուբէն և Սաբուրթալօն միացնելու համար։ Ընկերութեան դրամագլուխն է 250 հազար րուբլի՝ բաժանված 2600 ակցիաների վրա։

◆ Թիֆլիսում Զուբալօվի անուան անկելանոցում ընդունվել են նաև 12 տնանկներ, բացի մշտապէս ապրող 30 հոգուց։

◆ Թիֆլիսի քաղ. պաստառներում խոլերան վերջանալու առիթով այլ ևս հաց չէ տրվում գիւղերոցներին. թէյ տալը շարունակվում է։

◆ Շաբաթ օրը, նոյեմբերի 13-ին, Թիֆլիսի հասարակական կլուբում Ա. Բաբեանը ռեֆերատ կը կարդայ արտասահմանեան քաղաքային ինքնավարութիւնների մասին։ Ռեֆերատից յետոյ տեղի կունենայ զրոյց, որին կը մասնակցեն դումայի ձայնաւորներ և հասարակական գործիչներ։

◆ Ճանապարհների հաղորդակցութեան մինիստրութիւնը մինիստրների խորհրդին ներկայացրեց մի առաջարկութիւն՝ բաց թողնելու պետական գանձարանից 1911 թւից 300,000 ր. [illegible] լու-նաշղթայով երկաթուղի կառուցանելու հետազօտութիւնների համար։

◆ Թիֆլիսի նահանգապետի որոշմամբ Արշակ Աւագեանը հացենների սեղանի կանոնները խախտելու համար ենթարկվում է 100 րուբլի տուգանքի կամ մի ամսով բանտարկութեան։ Մսավաճառ Գիօրգի Ալիխանեանը միսը աւել գնով վաճառելու համար ենթարկվում է 50 րուբլի տուգանքի կամ մի ամսով բանտարկութեան։ Զախար Մարգարօվը, Նիկոլայ Բանդարեվը, Վասիլիյ Մօսիւրօզօվը, Ալէքսանդր Ասլանեանը և Վլադիմիր Սադիլիանին ոստիկանութեան պաշտօնեաներին վիրաւորելու համար ենթարկվում են առաջինը 50, մնացածները 25-ական րուբլի տուգանքի։

◆ Նոյեմբերի 15-ին հայկական հերթական ներկայացման օրը Հայոց Դրամատիկական խումբը պատրաստում է ներկայացնելու «Սօկրատ» նոր և ինքնուրոյն պիէսը։ Ինչպէս և պիէսի անունն է ցոյց տալիս, նիւթը կազմում է յունական հանճարեղ փիլիսոփայ-բարոյախօս Սօկրատի կեանքը։ Այդ պիէսային մասնակցողների թիւը 100-ի չափ է։

ԼՈՒՐԵՐ ՎՐԱՑ ԿԵԱՆՔԻՑ

◆ Կիրակի, նոյեմբերի 7-ին, Վրաց Դրամ. Ընկ. Վարչութեան հրաւէրով կայացաւ մի ժողով, որին մասնակցելու հրաւիրված էին վրաց հասարակական հաստատութիւնների ներկայացուցիչները և ականաւոր գործիչներ։

Ժողովի նպատակն էր քննել վրաց բեմի տաղանդաւոր դերասան Կոտէ Մեսխիի 30-ամեայ բեմական գործունէութեան յոբելեանի կատարման ձևը և որոշել ժամանակն ու տեղը։

Այս օրերս միացեալ նիստը կորոշի յոբելեանի մանրամասն ծրագիրը, կընտրի գործադիր մարմին և առ հասարակ կը կատարէ նախնական աշխատանքներ։

◆ Անցեալները Վրաստանում ճանապարհորդեց երաժշտագէտ Դ. Արագիշվիլին, որը հաւաքեց վրաց ժողովրդական երգերի և երաժշտութեան նմուշների մի խոշոր հաւաքածու։ Դ. Արագիշվիլին, որը ապրում է Մօսկվայում, վերջերս աւարտեց այդ հաւաքծուի դասաւորութիւնը և մշակումը և նոյեմբերի 4-ին Մօսկվայում այդ մասին գեկուցում կարդաց «Բնութեան սիրահարների» երաժշտական և ազգագրական բաժանմունքի հրապարակային ժողովում։

◆ Բարձր իշխանութեան կողմից վերջերս հրատարակվեց Կախէթի երկաթուղագծի ընկ. կանօնադրութիւնը։

◆ Լոյս տեսաւ վրացերէն լեզուով հրատարակվող «Ջէջիլի» մանկական հանդէսի հերթական համարը, ճոխ բովանդակութեամբ։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Յայտնի է՝ թէ շնորհիւ յետամնաց կարգերի և օրէնքների քանի-քանի երիտասարդ, կենսունակութեամբ լի և հանճարեղ ուժեր դատապարտվում են խաւարոտ պատիժների, ոո րնց ազատութեամբ հասարակութիւնը կը շահի իր բարեկամներից և հասարակութեան օգտին գործողներից մի ստուար քանակ։

Ահա այս հարցի շուրջն է դառնում Փօտապէնկօյի «Жуликъ» պիէսը, որը երկրորդ անգամ խաղացին ռուսաց դրամատիկական խմբի դերասանները ամսիս 9 ին։

Հեղինակը դուրս է բերել այդպիսի երիտասարդ ուժերից մէկի ինքնատիպ պատկերը, որը բանտարկութիւնից ազատվելով, ձեռնամուխ է լինում հասարակութեան ո-րոշ մասի տնտեսականի բարելաւման գործին և իր խելացի գիւտերով աւելացնում է հայրենի քաղաքի եկամուտները, կառուցելով ջրաբուժարան և ցեխաբուժարան, թէև որպէս բանտում եղած մէկը, սկզբում արհամարհվում է «ընտրեալների» կողմից, բայց վերջը դառնում է նրանց սիրելին և հէնց նոյն ընտրեալների միջնորդութեամբ դառնում է քաղաքի «պատուաւոր քաղաքացի»։

Պիէսը բաւական հետաքրքրական ու գրաւիչ կողմեր ունի, թէև զուրկ չէ նաև աւելորդաբանութիւններից։

Նրանում կայ ի միջի այլոց մի տեսարան, որի ընթացքում մտերիմ յարաբերութիւններ են ստեղծվում մի ուսանողի և մի գիմնազիստուհու միջև, իսկ երբ աղջիկը՝ մոտակայ անտառում կորցնելով իր կուսութիւնը՝ շուտով յայտնում է այդ մասին իր այրի և կօկէտ, այսպէս կոչված «աշխարհիկ» մօրը, վերջինս այդ յայտնութիւնը ընդունում է որպէս սովորական երևոյթ և անմիջապէս հաշտվում է կատարված իրողութեան հետ։ Դա միջանկեալ մի տեսարան է, որը եթէ դուրս գցվի, պիէսայի ամբողջութիւնը դրանից բոլորովին էլ չի տուժի։

Այս է պահանջում թէրեւ ներկայ դրութիւնը և մանաւանդ մեր իրականութիւնը, որը ընդունակ է բացասականը անմիջապէս իւրացնելու, իսկ դրականը բարձր թողնելու, մոռացութեան տալու, չը հակադրելու։

Բանտից դուրս եկած «Ժուլիկի» դերը կատարում էր դերասան Մուրօմցեվը, որը այն կարգի արտիստներից է, որոնք կարողանում են ամեն տեսակ դերեր իւրացնել, շնորհիւ իրանց հարուստ շարժ ու ձևերի, իսկ հերոսի հոգու, նրան յուզող հոգեկան աշխարհի մէջ ամեն անգամ էլ չեն թափանցում։

Միւս դերասանները կարողացան անսամբլը պահպանել, այնպէս որ խաղը դուրս եկաւ բաւական կենդանի։

Art—s

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

Էնզէլի, 26 հոկտեմբերի

Ռաշտում հրատարակվող «Գիլան» թերթի № 26-ում տպված է Ալրէջանի—Թաւրիզի շրջանային վարչութեան—անջումանը-այալաթիի մի կոչը, ուղղված Թեհրանի, Սպահանի, Շիրազի, Խօրասանի, Քիրմանի, Ռաշտի և Պարսկաստանի այլ գաւառների, քաղաքների՝ մի խօսքով ամբողջ պարսիկ ժողովրդին։ Այդ կ.չով վերոյիշեալ հաստատութիւնը «ղէյրաթի» է հրաւիրում պարսիկ ազգաբնակութեանը, որպէսզի սա՝ թողած անձնական թշնամութիւնները՝ խելքի գայ, միանայ շատ ամուր կերպով և 6,000 տարվայ գոյութիւն ունեցող Պարսկաստանը օտարներին չը յանձնի, օտարներին՝ որոնք տեսնելով Պարսկաստանի անմիաբան և խառնակ դրութիւնը, օգտվելով հանդամանքից՝ ուլտիմատում են ներկայացրել, երեք ամսվայ ընթացքում երկիրը չը խաղաղվելու դէպքում զօրք մտցնելու, և այլն և այլն։

Չը նայած այս եռանդոտ կոչին և բուռն ցանկութեան՝ երկրի զանազան էլէմենտներին միացնելու քարոզին, այստեղ ստացվում են Ռաշտում տպվող երկու տարբեր թերթեր, որոնք կանգ չեն առնում ոչ մի միջոցի առաջ դիմացինին կեղտոտելու, վարկաբեկելու, և ժողովրդի մի մասը մէկի դէմ են հանում։

Մամուլը, լրագրութիւնը մեզ մօտ, հայերիս մէջ, այնքան էլ իր կոչման բարձրութեան վրա չէ կանգնած, բայց այժմ տեսնելով այստեղինը, մերոնց իդէալական կարելի է համարել սրանց մօտ։

Երկուսն էլ իրանց Պարսկաստանի ամբողջ ժողովրդի ձայն են համարում և երկուսն էլ նոր ձևի հայհոյանքով համեմում խօսքերը։

Շատ պարզ բան է. երբ ասպարէզը մնայ թերթւններին և ամեն մի պատահական մարդու, նա էլ ժողովրդի բաղդը իր գիտեցածի պէս կը տնօրինի։ Ուրիշ երկնակամարի տակ ապակենտրօնացում քարոզողները այստեղ ագէնների աչքին թող փչելու համար կենտրօնացում են գովաբանում, և այլն և այլն։

Պարսիկ մասսան էլ անտեղեակ է այս նոր ասացուածքներից, կարծում է թէ ամեն գրուածք ուղիղ է։

Քննադատական գրուածքը մեր մէջ շատ անգամ պրօվօկացիա, գրգռում է հաշւվում և գործը վերածվում անհատականի։ Այստեղի, Պարսկաստանի, մանաւանդ Ռաշտի թերթերը խուզարկուի պաշտօն են կատարում, և այնքան են ցածրացել, որ քիչ է մնում ամսականի առագաստը բարձրացնեն ի ցոյց հասարակութեան։

Այստեղ Պարսկաստան է, և հէնց այդ էլ բաւական է։

Մուշահիդ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐ. ՀԵՌ. ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

9 նոյեմբերի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Խօլերայով հիւանդ մնում են 25 մարդ։

Հռոմում կայանալիք առողջաբանութեան միջազգային ցուցահանդիսին բժշկական խորհրդի կողմից ներկայացուցիչ ընտրվեց Բերտէնսօնը։

Դատաստանական պալատը շօֆֆէր Պլօտնիկօվին՝ քաղաքապահ ոստիկան Անիկէեվին սպանելու համար՝ դատապարտեց 12 տարով տաժանակիր աշխատանքների։

Նահանգական դատարանը արդարացրեց քաղաքապահ ոստիկան Եֆիմօվին, որ մեղադրվում էր առաջին Դումայի անդամ Սեդէլնիկօվին ծեծելու մէջ։

ԽԱԲԱՐՕՎՍԿ։ Նահանգապետը զինուորաբժշկական տեսչի ուղեկցութեամբ մեկնեց Վլադիվօստօկ և Պօգրանիչնայա՝ ժանտախտի մուտքը Պրիմօրեան շրջանում արգելելու համար միջոցներ ձեռք առնելու։

ԿԻԵՎ։ Մեռաւ «Կիէվլիանին» լրագրի խմբագիր Վաշչէնկօ-Զախարչէնկօն։

ԽԱՐԲԻՆ։ Մի օրում ժանտախտով հիւանդացան 18 չինացիներ, մեռան 10 հոգի։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Յ. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Տ Ո Ւ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ձմերային երթևեկութիւն)
(Ժամերը նշանակված են Թիֆլիսի ժամանակով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է

ԲԱԳՈՒ՝ արագ № 2 գնացքը՝ 9 ժ. 28 ր. առաւ., Գանձակ է հասնում 2 ժ. 38 ր. ցեր., Եւլախ՝ 4 ժ. 18 ր. ցեր., Հաջի-Կաբուլ՝ 8 ժ. 12 ր. երեկ., Բալաջարի՝ 10 ժ. 59 ր. գիշ., Բագու՝ 11 ժ. 26 ր. գիշ.։ Մարդատար № 6 գնացքը՝ 3 ժ. 35 ր. ցերեկ., Գանձակ է հասնում 9 ժ. 56 ր. երեկ., Եւլախ՝ 12 ժ. 7 ր. գիշերվայ, Հաջի-Կաբուլ՝ 4 ժ. 49 ր. գիշ., Բալաջարի 8 ժ. 13 ր. առաւօտ., Բագու՝ 9 ժ. 7 ր. առաւ.։ Պօստատար № 4 գնացքը՝ 10 ժ. 25 ր. գիշ., Գանձակ է հասնում 4 ժ. 47 ր. գիշ., Եւլախ՝ 7 ժ. 3 ր. առաւ., Հաջի-Կաբուլ՝ 12 ժ. 11 ր. ցեր., Բալաջարի՝ 3 ժ. 53 ր. ցեր., Բագու՝ 5 ժ. 21 ր. երեկ.։ Խառն գնացքը՝ IV կարգի վագօններով ըստ հարկի կարևորութեան՝ 4 ժ. 18 ր. գիշ., Գանձակ է հասնում 12 ժ. 48 ր. ցեր., Եւլախ՝ 4 ժ. ցեր. Հաջի-Կաբուլ՝ 11 ժ. 39 ր. գիշ., Բալաջարի՝ 4 ժ. 31 ր. գիշ., Բագու՝ 5 ժ. 22 ր. առաւօտեան։

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆ՝ պօստատար № 74/75 12 ժ. 41 ր. գիշ., Ալէքսանդրօպօլ է հասնում 11 ժ. 41 ր. առ., Էջմիածին կայար.՝ 5 ժ. 18 ր. ցեր., Երևան (առանձին գնացք Ուլուխանլուից յարմարեցված այս գնացքին)՝ 7 ժ. 11 ր. երեկ., Նախիջևան՝ 11 ժ. 21 ր. գիշ., Ջուլֆա՝ 1 ժ. 5 ր. գիշ.։ Մարդատար-ապրանքատար № 78/79 գնացքը՝ 4 ժ. 33 ր. ցեր., Ալէքսանդրօպօլ է հասնում 3 ժ. 31 ր. գիշ., Էջմիածին կայար. 9 ժ. 3 ր. առաւօտեան, Երևան՝ 10 ժ. 34 ր. առ., և սրանից գէնը այլևս չէ գնում։ Խառն գնացք IV կարգի վագօններով ըստ հարկի կարևորութեան № 108/109 5 ժ. 48 ր. գիշ., Ալէքսանդրօպօլ է հասնում 7 ժ. 20 ր. երեկ., Էջմիածին կայարան՝ 1 ժ. 30 ր. գիշ., առանց Երևան մտնելու, Նախիջևան՝ 9 ժ. 49 ր. առաւ., Ջուլֆա՝ 11 ժ. 58 ր. ցերեկ.։

ԲԱԹՈՒՄ՝ մարդատար № 5 գնացքը՝ 8 ժ. 10 ր. առաւ., Միխայլօվօ է հասնում 12 ժ. 18 ր. ցեր., Բաթում՝ 9 ժ. 20 ր. երեկ.։ Պօստատար № 3 գնացքը՝ 2 ժ. 9 ր. ցեր., Միխայլօվօ է հասնում 6 ժ. 18 ր. երեկ., Բաթում՝ 4 ժ. 28 ր. գիշ.։ Մարդատար № 7 գնացքը՝ 11 ժ. 53 ր. գիշ., Միխայլօվօ է հասնում 3 ժ. 53 ր. գիշ., Բաթում՝ 1 ժ. 26 ր. ցեր.։ Խառն գնացք № 107 ըստ հարկի կարևորութեան՝ 1 ժ. 5 ր. գիշ., Միխայլօվօ է հասնում 6 ժ. 54 ր. առաւ., Բաթում՝ 8 ժ. 33 ր. երեկ.։

ԲՈՐԺՈՄ՝ մարդատար № 9/66 գնացքը՝ 3 ժ. 28 ր. ցեր., Գօրի է հասնում 6 ժ. 8 ր. երեկ., Միխայլօվօ՝ 7 ժ. 43 ր. երեկ., Բօրժօմ 9 ժ. 8 ր.։

ԹԻՖԼԻՍ Է ՀԱՍՆՈՒՄ

ԲԱԳՈՒԻՑ՝ մարդատար № 5 գնացքը՝ 7 ժ. 25 ր. առաւօտեան։ Պօստատար № 3՝ 1 ժ. 9 ր. ցեր.։ Արագ № 1 գնացքը՝ 10 ժ. 55 ր. գիշ., որ այլևս գէնը չէ գնում։ Խառն գնացքը IV կարգի վագօններով 12 ժ. 3 ր. գիշ.։

ԲԱԹՈՒՄԻՑ՝ մարդատար № 6 գնացքը՝ 2 ժ. 46 ր. ցերեկ.։ Պօստատար № 4 գնացքը՝ 9 ժ. 25 ր. գիշ.։ Մարդատար № 8 գնացքը՝ 8 ժ. 45 ր. առաւ., որ գէնը այլ ևս չէ գնում։ Խառն գնացքը IV կարգի վագօններով 3 ժ. 16 ր. գիշ.։

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆԻՑ՝ պօստատար № 72/73 գնացքը՝ 6 ժ. 36 ր. առաւ.։ Մարդատար-ապրանքատար՝ № 80/81 գնացքը՝ 7 ժ. 1 ր. առաւ.։ Խառն գնացքը IV կարգի վագօններով՝ 10 ժ. երեկ.։

ԲՈՐԺՈՄԻՑ՝ մարդատար № 61/10 գնացքը՝ 7 ժ. 35 ր. առաւօտ.։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ.—Արագ գնացքները (№ 2՝ Թիֆլիս-Բագու և № 1՝ Բագու-Թիֆլիս) առանց փոփոխելու գնում են մինչև Ռօստով և յետ դառնում, անպատճառ մտնելով Բագու՝ ամբողջ կազմով և բոլոր տեղերը պլաց-կարտով են։ Այս գնացքներում կայ Միջազգային Ընկերութեան մի միքստ I/II կարգի վագօն, որ առանց իջնելու հաղորդակցում է Թիֆլիս-Բագու-Մօսկվա՝ աւելացված վճարով (1000 վերստը I կարգի վագօնում 8 ր., II կարգի՝ 6 ր.)։

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
Հիմնված 1880 թ.
(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից
ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ՝
Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան և վեներական (սիֆիլիս) հ.։
Կ. Մ. ՉԻԿՕՎԱՆԻ—9½—11 ժ. աչքի, ներքին և ներարգային։
Զ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան, կանանց և երեխայոց հ.։
Ն. Տ. ՄՈՒԼԻՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւ.։
Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներակ., վիրաբուժութեան և միզասեռ. հ.
Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆՈՎ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.։
ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ Պ. Ս. ՋԻԼԲԵՐՇԱՑ—12½—1½ ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.։
Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հիւ.։
Բ. Գ. ԱՂԱՍԱՐԵԱՆ—1½—2 ժ. ներքին և երեխայոց հ.
ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ՝
ԿԻՆ ԲԺԻՇԿ Պ. Ս. ՋԻԼԲԵՐՇԱՑ—6—6½ ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.։
Ի. Ց. ՄԱՐՑԻՇԵՎՍԿԻ—6—7 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկ սհատ.։
Վճարը 50 կ.։ Չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան
103. 0—120

ԲԺԻՇԿ
Վ. ԱՐԾՐՈՒՆԻ
Ականջի, քթի, բկի, կոկորդի
հիւանդութիւններ։
Ընդունե- (Առաւօտեան 9—1 ժամը.
լութիւնը (Երեկոյեան 5—7 ժամը.
Վելիամինօվսկայա փ. № 13, տ. Սէյլանովի, 3-րդ գիմնազիայի կողքին։
(օ. մ.) 1227. 100—6

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Ա. ՔԱԹԱՆԵԱՆ
ՆԵՐՔԻՆ, և ՋՂԱՅԻՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
Ընդունել. ամեն օր (Առաւօտ. ժ. 9—12 / Երեկոյ. ժ. 5—7
(ե.հ.կ.) 1254. 100—3

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Տ. ԳԷՈՐԳԲԷԳԵԱՆ
Աչքի հիւանդութիւններ
Ընդունելութիւնը ամեն օր
Առաւօտեան ժամը 10—1
Երեկոյեան ժամը 5—7
Վելիամինօվսկայա փող. № 8
(կ. հ.) 564. 100—60

ԲԺԻՇԿ
Ե. Ի. ՄԻՆԱՍԵԱՆՑ
Ներքին, երեխայոց և ստամոքսա-աղիքային հիւանդութիւններ։
Պրօֆ. Mathieu-ի մասնագիտական կլինիկայից՝ Պարիզում։
Ընդունելութիւն (առաւ. ժ. 9—11. / երեկ. ժ. 5—7.
Ելիզավետինսկայա փող. № 39.
(ա. օ.) 1179. 100—21

ԲԺԻՇԿ
Գ. Ն. ՄԱՂԱՔԵԱՆ
ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ԵՐԵԽԱՅՑ
ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
առանձնապէս ՍՏԱՄՈՔՍԻ և ԱՂԻՔՆԵՐԻ հիւանդութիւններ։
Ընդունելութիւն ամեն օր { 10—11 ժ. առ. (երեխաների) / 5—7 ժ. երեկ. (ընդհանուր)
Միքայէլեան փող., № 36. Տէլէֆօն № 388.
(ե.հ.կ.) 909. 100—42

ՖԷԼԴՇԷՐԱԿԱՆ ԿԱԲԻՆԷՏ
ՄԵԴԻՑԻՆԱՅԻ
ՖԵԼԴՇԵՐ-ՄԱՍՍԱԺԻՍՏ
Ա. Գ. ԵՍԱՅԵԱՆ
Կատարում է սրսկումներ, վէրքի փաթաթումն, դեղերի քսումն (втираніе) և այլն։ Բժշկութիւն ցդամարդի սեռական բոլոր թուլութեան, անկարողութեան, սերմնահոսութեան և եռազախտի։ Մասսաժ էլէքտրական և ձեռքով։ Բժշկական մարմնամարզութիւն։ Օտարերկրեայ հիւանդներին տալիս է խորհուրդներ և ցոյց է տալիս հմուտ մասնագէտ բժիշկների—վեներական, ներքին և այլ հիւանդութիւնների։ Ընդունելութիւնը 3—4½ ժամը ամեն օր։ Չքաւորներին ձրի միմիայն չորեքշաբթի օրերը։ Վօրօնցօվի արձանի մօտ,
Семеновская ул. № 9.
(կ. հ.) 913. 50—27

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

КРЕМЪ
НЕЛЛИ
NELLY'S CREAM.
Англійская аристократія предпочитаетъ всѣмъ другимъ средствамъ именно „Кремъ Нелли", какъ лучшее для смягченія кожи лица, рукъ и бюста. Въ Лондонѣ расходится до 1.000.000 бан. ежегодно.
Кремъ Нелли уничтожаетъ всѣ недостатки кожи, загаръ, веснушки, пятна и т. п.
Продажа у Мюръ и Мерилизъ, Гетлингъ, Акц. О-ва К. Эрмансъ и К° и пр., а также во всѣхъ апт. и парфюмерн. магаз. Россіи.
Одной банки достаточно, чтобы убѣдиться въ его поразительномъ дѣйствіи.
Цѣна 1 р. 25 к. и 2 р. 25 к.
Въ провинцію налож. платежемъ на 50 к. дороже.
Для всей Россіи единств. складъ
МОСКВА, Пречистенка, Б. Власьевскій пер., д. 3.
(M.130700) 423. 40—27

ԱՍՏՐԱԽԱՆԻ ՀԱՅՈՑ ԿՕՆՍԻՍՏՕՐԻԱՅԻ
համար հարկաւոր է
ՄԻ ՓՈՐՁՎԱԾ ԱՏԵՆԱԴՊԻՐ
որը միևնոյն ժամանակ պէտք է կատարէ և ԹԱՐԳՄԱՆԻ ՊԱՇՏՕՆ և ընդամենը ստանայ տարեկան 1,100 ր. ռոճիկ։ Ցանկացողները թող շտապեն դիմել նոյն կօնսիստօրիային ներկայացնելով իրանց փաստաթղթերը։
(հ. շ. կ.) 1260. 3—1

ԱԳԵՆՏ
Յ. Գ. ԽԱԼԱԹԵԱՆ
ՌԷԿԼԱՄՆԵՐ ԵՒ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ընդունում եմ տեղական և օտար քաղաքների լրագիրների և ամսագիրների համար՝ ամենաձեռնտու պայմաններով, ՎՃԱՐԸ ՄԱՍ-ՄԱՍ։ Ընդունում եմ նոյնպէս կոմիսիօնական ամեն տեսակ պատուէրներ։ Ունեմ երկար տարիների փորձառութիւն։
Խնդրում եմ չը շփոթել ինձ միւս ագէնտների հետ։
Հասցէն՝ Красногорская, 30. ТЕЛЕФОНЪ № 1041.
Պատուէրները կատարում եմ ճշգրիտ կերպով։
Անձամբ կազմում եմ ամեն տեսակ ռէկլամներ։
(օ. մ.) 1139. 25—19

ՉՐԻ ՊԱՀԱՆՋԵՑԷՔ
ՆՄՈՒՇՆԵՐԸ և գները բարձր, միջակ և ցածր տեսակի ԱԼԻՒՐՆԵՐԻ՝ կրուպչատկա, սեանկա, րազմօլ, նաև զանազան տեսակ ՀԱՑԱՀԱՏԻԿՆԵՐԻ։ Ունեմ յայտնի ֆիրմաներից ներկայացուցչութեան իրաւունք և պատրաստում եմ ալիւր իմ սեփական ցորենից զանազան կայարաններում։
Որոշ շրջանների համար տալիս եմ ներկայացուցչութեան իրաւունք։
Դիմեցէք՝ СТАВРОПОЛЬ-губ. Мисаку А. ФАЛАКЯНЦУ.
Հեռագրի համար՝ СТАВРОПОЛЬ-губ. ФАЛАКЯНЦУ.
Յարգանքով՝ Մ. Յ. ՖԱԼԱԿԵԱՆՑ
(հ. կ.) 1241. 18—3

Типографія „Экономія", Большая-Банковая № 2.